

KUMRANSKA ZAJEDNICA I KRŠĆANSTVO

Celestin TOMIĆ

God. 1972. navršila se dvadesetpeti godišnjica »najvećeg otkrića rukopisa modernih vremena« (W. E. Albright), otkriće stoljeća. Rukopisi pronađeni u špiljama na zapadnoj obali Mrtvog mora uzbudili su svjetsku javnost. Veliki interes za ova otkrića pokazali su i vjernici i nevjernici, kršćani i židovi, posebno pak stručnjaci paleografi, papirolozi, arheolozi, filolozi, povijesničari, judaisti, biblicisti i teolozi. Kod mnogih je nastala izvjesna zabuna. Rukopisi govore istim jezikom, kao i novozavjetni spisi. Slike, ideje, riječi su jednake. I tu se govori o Novom zavjetu, o sudu, o Mesiji, o opravdanju itd. Neki su stvarali brzoplete i beztemeljne zaključke. Smatrali su da posjeduju u rukama rukopise kojima će moći pobijati kršćanske istine i povijesnost i izvornost i novost kršćanstva. Pojavljivali su se u novinama naslovi: »Nalaz izvornih poslanica apostola«, »U Kumranu su nađeni dragocjeni originali Markova i Ivanova evanđelja i Djela apostolskih« itd.

K ovim senzacionalnim vijestima pridružili su se i neki ozbiljni stručni glasovi. J. M. Allegro još prije nego je izašao na vidjelo rukopis Pešer Habakuk preko radija najavljuje upadnu sličnost, jednakost između Učitelja pravednosti i Isusa Krista.¹ Još gromovniji bio je pariški povijesničar Dupont-Sommer koji navješta ne samo jednu revoluciju nego jedan vodopad revolucija (une cascade de révolutions) u Crkvi. Kršćanstvo nije nešto izvorno. To je samo kopija Kumranske zajednice. »Židovski Novi zavjet (tako se naziva Kumranska zajednica) u potpunosti najavljuje kršćanski Novi zavjet i pripravlja ga. Galilejski Učitelj (Isus Krist), kakav nam se ukazuje u spisima Novog zavjeta, otkriva se u mnogome kao ponovno Utjelovljenje Učitelja pravednosti (o kojem se govori u Kumranskim rukopisima), sličnost koja zapanjuje. I ovaj (Isus) kao i onaj (Učitelj pravednosti) propovijeda pokoru, siromaštvo, ljubav prema bližnjemu, čistoću. Kao onaj naglašuje obsluživanje Mojsijeva zakona, Zakona u cjelini, ipak zahvaljujući svojoj posebnoj objavi popunjuje ga i usavršuje. Kao onaj bio je izabranik, Mesija Božji, Mesija Otkupitelj svijeta. Kao onaj bio je izložen progonstvu svećenika i saduceja. Kao i onaj bio je izveden na sud i osuđen. Kao onaj uzade na nebo. Kao onaj proreče sud nad Jeruzalemom ... Kao onaj doći će na kraju vjekova kao suvereni sudac. Kao onaj utemeljio je Crkvu u kojoj njegovi vjernici željno iščekuju njegov slavnii povratak«. I nakon ovi devet »kao onaj« tvrdi da je u kršćanstvu

¹ J. M. ALLEGRO, *Die Botschaft vom Toten Meer*, prijevod s engl. Fischer Bücherei 1957. Vidi A. SKRINJAR, *Eugen Weber, Kršćanstvo prije Krista, Obn. Životi* (1973) 93 s.

sve kao i u Kumranskoj zajednici. »Sve ove sličnosti bolje reći jednakosti, otkrivaju slaganje koje nas gotovo halucinira.«² P. de Vaux šaljivo mu dodaje :da su halucinacije opasne za jednog povjesničara. I J. M. Allegro i Dupont-Sommer povukli su svoje tvrdnje i priznaju izvornost kršćanske poruke u svoj svojoj cjelini.³ Ipak halucinacije i dalje kod mnogih ostaju. Razni novinari, diletanti, koji pravo ne poznaju ni povijest ni teologiju Kumranske zajednice a još manje povijest i nauku Isusa Krista i prve kršćanske zajednice i dalje ubacuju u javnost slične tvrdnje. A. Domini smatra da se u Kumranskim rukopisima »na sceni pojavio govor previše srodan kršćanskom...« Smatra da se tu ne radi o samo »međusobno oprečnim vidovima kršćanstva, nego o dvama uzastopnim fazama jednog i istog pokreta. Govori o »petstotina poglavlja(!) »zajedničkim s knjigama NZ.«⁴

Njemački novinar Johannes Lehmann god. 1970. na njemačkoj televiziji u 13 nastavaka »razotkriva« tajnu Rabbi J. (Isusa Krista). Malo zatim izlaze mu predavanja u časopisu *Stern* i kao zasebna knjiga: *Jesus Report, Protokol einer Verfälschung*.⁵ »Krist kojeg Crkva propovijeda, tvrdi on, nema osim imena ništa zajedničko s povijesnim Kristom«⁶. Život Isusov prošao je kroz razne filtre koji su ga posvema zamračili. Kumranski rukopisi omogućuju nam povratiti Isusa, povijesnog Isusa, onog kojeg su njegovi suvremenici poznavali, ljubili i prezirali. Isus je bio geografski, povijesno, teološki i duhovno esen. I ime »esen« izvodi iz assaja — liječnik, što je Isus u životu bio. Optužuje kršćanstvo da prekriva dvije tisuće godina ovu istinu.⁷

I prva knjiga na našem jeziku koja donosi povijest Kumranskih otkrića i prijevod triju rukopisa nosi naslov: »Kršćanstvo prije Krista?« Izdavač smatra kao zahtjev vremena da se preispitaju dosadašnje predodžbe o porijeklu kršćanstva: Je li kršćanstvo u svom duhovnom aspektu zaista počelo s Isusom Kristom i objavljnjenjem Božjim.⁹ I izdavanje knjige najavila je bubnjarska vatra u novinama: »Prilog rušenju iluzija«, »Poljuljani temelji vjera«, »Rat legenda i činjenica«.¹⁰

Korisno je da bolje pogledamo činjenice i same rukopise »pod sitnozorama znanstvenjaka«. Što nam oni govore? Zar zaista Kumranski spisi ugrožavaju ili ruše kršćansko vjerovanje? Zar zaista kršćanstvo izvire iz Kumranske zajednice i nije drugo nego samo jedna faza njegov razvoja? Zar kršćanstvo nije nešto izvorno, novost, Božja objava? Ova i mnoga druga pitanja iskrisuju kad uzmemo u ruke razna djela nekih pisaca. Stoga je koristan ovaj kratki pregled otkrića rukopisa i njegovog značenja, sličnosti i bitne različnosti između Kumranske zajednice i kršćanstva.¹¹

2 DUPONT-SOMMER, *Encycl. française* 1942—44, Paris 1957.

3 Vidi M. BURROWS, *Die Schriftrollen vom Toten Meer*, München 1958.

4 A. DOMINI, *Pregled povijesti religija*, Zagreb 1964, 213.

5 Vidi osvrt na knjigu: SCHNACKENBURG—MÜLLER—DAUTENBERG, *Rabbi J. Eine Auseinandersetzung mit J. Lehmanns Jesus Report*; Würzburg 1970; razni autori: *Jesus von Nazaret und der Rabbi J. u Bibel und Kirche* 1/1 (1971); kao i bibliografiju o tom predmetu.

6 J. LEHMANN, *Jesus Report. Protokol einer Verfälschung*, Econ-Verlag 1970, 187.

7 J. LEHMANN, nav. dj., 178, 180.

8 E. WERBER, *Kršćanstvo prije Krista*, Zagreb 1972.

9 Isti str. VI.

10 V. TENZERA, *Prilog rušenja iluzija*, Vjesnik, 8. 7. 1972, 13.

11 Preobilata je literatura o Kumranskim nalazima. Nalazimo je već u svakoj enciklopediji Religija, Teološkim i Biblijskim Leksikonima. Kod nas imamo veoma malo literature o tom. Spominjem: I. Bagarić, *Kumran i Betlehem*, Zagreb 1966; J. Sagi, *Učitelj pravednosti i Isus Krist*, *Spectrum* 1, 2, 3 (1967) 11—29, 8—51; C. Tomić, *Zajednica sinova svjetla, Veritas* (1971), 300—301; E. WERBER, *Kršćanstvo prije Krista*, Zagreb, 1972; A. Škrinjar, *Osvrt na knjigu, Obnovljeni Život*, 1 (1973) 88—103.

I Otkriće rukopisa na Mrtvom moru

Bilo je to proljeća god. 1947. Tada su prvi rukopisi iz prve špilje nakon gotovo dvijetisućnog mirovanja krenuli u svijet i uzbudili javnost i naučne krugove.

Počima kao u priči. Raznorodni opisi ove povijesti poprimili su oblik »istočnjačke bajke o skrivenom i nađenom blagu«. ¹² Priča je povezana uz petnaestgodišnjaka Muhameda ad Dib (vuk), beduina iz plemena Taamira. »I Muhamed čuvaše svoje maleno stado koza, i tražeći zalutalo kozle uđe u pećinu na kršnim obromcima brda ... I skloni se Muhamed od oluje, koja se dizaše na granicama Judejske pustinje, u pećinu ... I skloni se Muhamed od jare, koja bijaše nesnosna onoga dana, u jednu pećinu ne bi li našao hlada ... I skloni se Muhamed s drugovima svojim od oka nailazeće patrola u pećinu jer krijumčariše robu s one strane Jordana za Betlehem. ¹³ I baci Muhamed iz dokonice kamen u pećinu i čuje neobični zvuk, i poplaši se od pustinjskog duha i pobjegne i sutradan se vrati s dva druga i uniđe u pećinu ...«

Iako više nismo u stanju da rekonstruiramo značajan događaj stoljeća, pa niti točno ni godinu ¹⁴ nalaza, jedino je sigurno da su proljeća 1947 prvi najznačajniji spisi iz prve špilje (1Q) došli u ruke sitnog trgovca starina u Betlehemu, sirijskog jakobite kršćanina Halila Iskendera Šahina, zvanog »Kando«. Preko njegovih posredničkih ruku većina rukopisa prolazi. Isto je sigurno da u ovim otkrićima imaju najveće značenje beduini plemena Taamira.

Kumranski rukopisi

Istom jeseni dragocjeni i najvrijedniji rukopisi iz prve špilje stižu u ruke znanstvenjaka. Izraelski profesor i poznati paleograf E. R. Sukenik koji je otkupio tri rukopisa prve pećine dao je već u siječnju 1948. svijetu senzacionalnu vijest da je znanost dobila u ruke najstarije hebrejske rukopise Starog zavjeta i druge spise. Poznati arheolog J. Albright koji je imao uvid u jedan od četiri rukopisa iste špilje, u ožujku iste godine izjavljuje da se radi o najvećem otkriću rukopisa novog vremena. Rukopise stavlja u prvo stoljeće pr. K i ne sumnja u vjerodostojnost rukopisa. ¹⁵

Otkriće stoljeća ili nečuvana prevara, izmišljotina? Mnogi su posumnjali u istinitost nalaza. Klima Palestine nije prikladna da bi se rukopisi mogli tako dugo očuvati. Prof. S. Zeitlin sumnja u starost rukopisa i smatra da su iz srednjeg vijeka, ¹⁶ God. 1949. prof. G. R. Driver smatra da su iz 6—8. st. Prof. P. R. Weis još 1950. dokazuje da su spisi iz 10. st. i stavlja datum za Pešer Habakuk 1096. u vrijeme borbe križara i Seldžuka. ¹⁶

¹² J. WERBER, nav. dj., str. 2.

¹³ Isti, str. 3.

¹⁴ Godina nalaza danas se stavlja u sumnju W. H. BROWNLEE, *Muhamed ed-Deebs Own Story of His Scroll*, u *Journal of Near Eastern Studies* 16 (1957) 236—239 iznosi mišljenje da su već g. 1945 nađeni rukopisi i da se čekalo dvije godine dok nisu prodani u Betlehem. Slično i ANTONIO G. LAMDRID (*Los descubrimientos del Mar Muerto*, Madrid 1971) koji je i sam bio sudionik u Kumranskim istraživanjima, stavlja god. 1946 kao godinu nalaza rukopisa.

¹⁵ E. WERBER, nav. dj., str. 14. 17.

¹⁶ Isti, str. 54 s.

Čiji su spisi? Prof. J. L. Teicher početkom 1951. pridaje spise Ebjonitima, kršćanskoj sekti prvih vremena. Većina stručnjaka smatra da se radi o židovskoj sekti. Kojoj? Neki kažu da se radi o srednjovjekovnoj židovskoj sekti karaita ili magarita koji su se nastanjivali u pećinama.¹⁷ Prof. Sukenik je smatrao da se radi o nekoj genizi i stoga naziva spise Megilot gnuzot — »Pohranjeni svitci«. Drugi su smatrali da se radi o nepoželjnim spisima koje su lažni proroci pisali i širili prije prvog židovskog ustanka i kasnije i koje je dao pokupiti i sahraniti na sigurno mjesto Rabi Šimeon ben Gamaliel i malo kasnije Rabi Gamaliel II između 90 i 100 god. ne bi li se tako duhovi smirili.¹⁸ Daljnja istraživanja razbistrila su tajnu rukopisa.

Istom studenog 1948. našli su se znanstvenjaci pred špiljom u kojoj su nađeni dragocjeni rukopisi što se već nalaze u rukama stručnjaka. Špilja je već bila posvema »očišćenak«. Ipak pogled arheologa po špilji mogao je ustanoviti da je špilja služila stvarno kao jedno skladište knjiga, mala biblioteka. Rukopisi su bili propisno umotani u tkanine išarane pačetvorastim šarama kako propisuje Mišna (traktat Kelm 28,4) i pohranjeni u glinene posude da se čuvaju za kraj vremena (usp. Jer 32,13 s; Uzašašće Mojsijevo). U špilji koja u znanstvenim krugovima nosi oznaku 1Q moglo je biti poredano uz zid špilje oko 50 glinenih posuda. Iz ove špilje sačuvano nam je osam gotovo posve sačuvanih rukopisa koji su nakon dugih lutanja i putovanja našli svoj mir god. 1955. u Hramu knjige Izraelskog Muzeja u Jeruzalemu.

Znanstvenjaci bi se bili vjerojatno zadovoljili ovim otkrićem, da nisu beduimi plemena Taamira donosili na tržište nove ulomke rukopisa koji sigurno nisu iz ove špilje. Učenjaci su se nanovo i nanovo vraćali u ovu sažganu pustoš i počeli više sistematski istraživati. Godine 1952 nađene su još dvije špilje (2Q i 3Q), 9 rujna iste godine nad vododerinom Vadi Kumrana, teško pristupačna četvrta špilja (4Q). Rukopisi u ovoj špilji na domaku Hirbet Kumrana bili su u brzini pobacani. Znanstvenjaci su našli u ovoj špilji preko 15.000 ulomaka rukopisa od oko 400 knjiga. Sistematski se počelo istraživati cijelo područje, sve špilje i pećine oko 260 špilja. Od tih oko 25 bilo je nastanjeno ali su se ulomci našli samo u još sedam špilja i to nešto ulomaka. Kriumčari su posvuda dolazili prije znanstvenjaka i »očistili« što su više mogli područje. Imamo tako danas jedanaest špilja u kojima se nešto sačuvalo od rukopisa i koje nose u znanstvenim krugovima oznake 1—11Q.

Veoma korisna su bila arheološka istraživanja na Hirbet Kumranu, Ain Fešha i Ras Fešha, koja su otkrila tajnu ovih rukopisa. Od 1951—1956. u nekoliko navrata su arheolozi pod vodstvom L. Hardinga i P. de Vaux-a iskapali Hirbet Kumran nasuprot četvrte špilje. Domaći su smatrali da su to ostaci Gomore radi sličnosti izgovora, što je zapisao u svom putopisu francuski putopisac de Saulcy. Drugi su smatrali da se radi o nekoj rimskoj utvrdi.¹⁷ Arheolozi su otkrili u pet arheoloških pohoda ruševine jedne zgrade svoje vrsti. Radi se o nekoj vrsti samostana građenom u obliku tvrđave sa zidom i kulom. Zgrada je gotovo kvadrat razmjera 30 m prema 37m. U njoj se nalaze velika prostorija

17 Isti, str. 59 s.

18 Isti, str. 55 s.

19 Isti, str. 37.

koja je služila za blagovaonicu, druga prostorija za pisanje sa stolovima i ostacima tintarnica, radionice za glinene posude i jedna jednaka onoj iz prve špilje. U zgradi se nalazi 13 cisterna za vodu, posebne naprave za dovod vode iz Vadi Kumrana i dva velika bazena za vodu. Nađeni rukopisi pripadaju stanovnicima ove zgrade. Ovdje su se prepisivali, studirali. »Sinovi svjetla«, kako se nazivaju, imali su ovdje svoju glavnu zgradu u kojoj su se sabirali na zajedničke čine svoga dnevnog života. Uz zgradu prema Mrtvom Moru nalazi se groblje s oko 1300 jednostavnih grobova. Mrtvaci, svi muškarci izuzev par grobova ženskih, pokopani su po običaju židovskog pokapanja u smjeru sjever jug s glavom naklonjenom prema jugu. Grobovi su bez ukrasa i predmeta koje Židovi obično stavljaju uz mrtvace. »Sinovi svjetla«, pripadnici zajednice Kumranske, ovdje čekaju u tami »kraj dana«, pobjedu konačnu nad »sinovima tame«. Dva kilometra južno od izvora Ain Fešha pronađeni su ostaci ekonomije koja je pripadala Kumranu i na jugu u Ras Fešha ostaci gospodarskih zgrada i magazini za hranu.

Na temelju keramike, novca pronađenog u zgradi i same zgrade moglo se je utvrditi sa sigurnošću početak gradnje zgrade. Početak gradnje pada oko 100. god. pr. Krista. Oko god. 31. pr. K. zgrada je bila teško oštećena potresom. Njeni stanovnici su napustili zgradu da se nanovo vrate 4. god. po K. i poprave napukline od potresa koje su i danas vidljive. Tada nastaje drugi razcvat ove zajednice koji završava naglim prekidom negdje 68. g. po K. kada su je uništili rimski legionari X legije koja je iz Cezareje Palestinske prodirala preko Jerihona prema Jeruzalemu te rušila i palila sve. Nije bio pošteđen ni Kumran. Ostaci strelica rimskih legionara, palež i rušenje nijemi su svjedoci tih dana. Samostanci su pred navalom u brzini pobacali svoje najdragocjenije blago u pokrajne špilje, posebno u najbližu 4Q nadajući se da će se nanovo vratiti kada vojska prođe. Vjerojatno da nisu nadživjeli rušenje Jeruzalema. Jer da je netko nadživio od ove zajednice, ne bi ostala tajna njihove biblioteke nepoznata do današnjeg dana. Hirbet Kumran je zatim nastanjen bio od rimskih legionara do 100. godine. Još je poslužio kao utvrda pobunjenicima iz drugog židovskog ustanka 132—135. A zatim pada posvema u ruševinu i zaborav.

Donekle šutnja o rukopisima bila je tu i tamo prekinuta. Tako Origen govori o rukopisu koji je nađen u »buretu« pokraj Jerihona. Oko god. 800 nestorijanski patrijarha Timotej iz Seleukije govori o velikom broju rukopisa koje je pronašao u špilji u okolici Jerihona neki Arapin koji je tamo tragao za zalutalim psom. I Šapirini rukopisi koji su se pojavili na prodaju u Londonu 1883. izgleda da su iz Kumrana.²⁰ Ali na to nitko nije vraćao pažnju. Istom od 1947. god. Kumran postaje sa svojom bibliotekom u središtu znanstvenih istraživanja arheologa i povjesničara, judaista i kršćana.

Nije bilo teško odgonetnuti tko su članovi Kumranske zajednice, na temelju samih spisa kao i na temelju podataka Filona i Flavija Josipa, te Plinija Starijeg i drugih pisaca. Radi se o zajednici koja nam je dosta poznata pod imenom Esena.

20 Isti, str. 31 s.

Rukopisi su ispitani svim mogućim znanstvenim sredstvima, čak i atomskim zračenjem i utvrđeno je da su rukopisi iz 4. st. pr. Krista do 66. god. po Kristu. Od veoma bogate biblioteke ostalo nam je samo jedva stoti dio u brojnim ulomcima rukopisa (od kojih su neki veoma maleni) i desetak potpunih svitaka. Trećina rukopisa su knjige Starog zavjeta. Sve knjige protokanonske su zastupljene osim Estere a od drugokanonskih knjiga Sirahova, Tobijina i poslanica Jeremijina. Potpuni rukopis imamo Izaije (1 Q Is a) koji je blizak LXX, i fragmentarni Iz (1 Q Is b) bliži tekstu masoretskom.

Drugu grupu sačinjava apokrifna literatura koja je nastala između 3. st. pr. K. i 66. po K. Sačuvana je apokrifna knjiga Postanka (1 Q Gen Ap).

Treću grupu sačinjavaju rukopisi koji pripadaju Kumranskoj zajednici u kojima doznajemo o njihovu životu, njihovu vjerskom gledanju, njihovu tumačenje Biblije, njihovu kalendaru i astrologiji. Sačuvani su nam rukopisi: *Rat sinova svjetla protiv sinova tame* (1 Q M); *Pravilnik kumranske zajednice* (1 QS); *Pravilnik zajednice Izraela na kraju dana* (1 QSa); *Pravilnik blagoslova* (1 QSB); *Damaščanski spis* (CD); *Zahvalni psalmi* (1 QH); *Tumačenja (Pešer) proroka Habakuka* (1 QpHab), *proroka Nahuma* (4 QpNah), *Ps 37* (4 Qp Ps 37).

Vadi Murabbat

God. 1952 L. Harding i R. de Vaux istražuju pećine vrletne sutjeske V. Murabbata, 18 km južno od Kumrana. Ali i tu su ih beduini plemena Taamira pretekli svojim »znanstvenim« istraživanjem. Špilje su bile nastanjene već od kalkolitika. Pronađeni su ostaci predmeta i ulomaka rukopisa iz drugog židovskog ustanka 132—135. koje predvodi Bar Kosebe. U špiljama su se kroz stoljeća ugnijezdile ptice. Beduini su njihov gnoj s dragocjenim ostacima ljudskog umijeća prodavali zemljoradnicima Židovima iz okoline Betlehema. P. de Vaux je mogao žalosno konstatirati: »naranče iz betlehemske okolice su voćari nesvjesno gnojili plodovima uma svojih pradavnih predaka.«²¹ Ostaci filakterija (tefilim) pokazuju veću sličnost s TM nego oni nađeni u Kumranu.

Nahal Hever

Proljeće 1961. i 1962. istraženo je oko dvanaestak špilja između Ein Gedi i Masade. Neke su gotovo nepristupačne. Posebno značajne su četiri špilje: »špilja blaga«, »špilja bunara«, »špilja strave«, »špilja pisama«. U ovim špiljama nije pronađeno toliko literarne građe, ali osvjetljuju nam povijest drugog židovskog ustanka. Nađene su tu sandale, ogledala, kuhinjske posude, ratno oruđe i filakterije koje su iste kao i u W. Murabbatu. U »špilji strave« nađeno je dvadesetak kostura muževa, žena i djece koji su sebi zadali nasilnu smrt, poput branilaca Masade, da ne padnu u ruke neprijatelju. Značajan je nalaz u »špilji

²¹ Isti, str. 31.

pisama«, špilji Bar Kohebe. Tu je Y. Yadin, sin E. Sukenika, pronašao petnaestak pisama pisanih na hebrejskom, aramejskom i grčkom. U ovim spisima legendarni lik vođe drugog židovskog ustanka izlazi iz tame legende i otkriva nam se kao povjesni lik odlučnog vojskovođe i duboko religioznog čovjeka. U jednom spisu čitamo: »... u prvoj godini oslobođenja Iraela pod Šimonom, sinom Kosebe, knezom (nasi) Izraela«. Tako doznajemo za njegovo pravo ime: Šimeon bar Koseba, nasi Izrael, dok je u povijesti poznat pod konspirativnim imenom mesijanskim Bar Koheba (sin Zvijezde) i nakon poraza kao bar Kozeba (sin laži).²²

Masada

Još više na jugu diže se vrletno brdo poput okrnjenog stošca na kojoj podiže Jonatan Hasmonejac (161—142. pr. K.) utvrdu. I Herod Veliki pred navalom Parćana god. 40. tu skloni svoju obitelj. Tvrđava dolazi do jačeg izražaja za prvog židovskog ustanka. U nju se sklone nakon pada Jeruzalema god. 70. po K. Zeloti ekstremisti, njih 960 sa svojim ženama i djecom. Pružali su očajnički otpor rimskim legionarima tri pune godine. Rimljani su podigli nasip dug 120 metara i kulu visoku 25 metara. Istom u travnju 73. uspije im da prodru u grad. Branioci tvrđave prije dolaska vojnika pokazali su svoje očajničku hrabrost: najprije su pobili žene i djecu, a zatim se sami međusobno pobijali da ni jedan ne padne u ruke Rimljana. Arheološka istraživanja u Masadi vodio je Y. Yadin god. 1963. i slijedećih. U iskapanju su sudjelovali omladinci iz Izraela i cijelog svijeta. Tu su pod zrakama sunca i udarcima temperature, koja se ne spušta ispod 40 stupanja, istraživali ostatke ovih boraca. Uz neke predmete koji su pripadali boricima, nađeni su i rukopisi pet psalama (Ps 81—85), iz knjige Levitika 8—11 i Ps 150 koji je očito bio zadnji u spisu. Značajno je da su rukopisi jednaki onima iz Kumrana i to je još jedan dokaz o starosti Kumranskih rukopisa.

Hirbet Mird

To je jedini nalaz koji se nalazi podalje od Mrtvog mora. U ruševinama Hirbet Mirda samostana svetog Sabe (iz 5. st.) koji je podignut na staroj tvrđavi (odatle ime Hirbet Mird-marda arapski znači tvrđava) koju je podigao Ivan Hirkan Hasmonejac, 16 km jugozapadno od Jeruzalema, pronađeni su god. 1953. tekstovi Novog zavjeta. Tekstovi su značajni za novozavjetnu kritiku teksta.

Ain Ghuweir

Nakon šestdnevnog rata god. 1967. prof. Ben-Adon 1968/69, 15 km južno od Kumrana istraživao je ruševine pet naselja. Tu je pronađeno

²² A. ŠKRINJAR, nav. čl., str. 96.

slično kao u Kumranu: zgrada s dvoranama i blagovaonicama, groblje slično kao i u Kumranu, samo maleno i miješano (12 muških, 7 ženskih i jedno dijete). Znak je da su Kumranci imali svoje nastambine uzduž Mrtvog mora...²³

Od svih nalaza samo Kumranski rukopisi imaju značajniju literarnu važnost. Stoga se zaustavljamo samo na ovim spisima i na njihovu značenju.

II Važnost Kumranskih rukopisa

Mnogostruka je važnost Kumranskih rukopisa, posebno za kritiku teksta Starog zavjeta, za literarnu kritiku Svetog pisma, za povjesnu kritiku kasnog judaizma i početka kršćanstva.

Važnost za kritiku teksta Starog zavjeta

Do god. 1947. posjedovali smo za Stari zavjet gotovo isključivo samo takozvani masoretski tekst (TM). Najstariji rukopis je iz 895: Codex Prophetaruum Cahrensis od Moše ben Ašera. Slijede dva lenjingradska rukopisa: knjiga proroka iz 916. (B³) i prvi potpuni rukopis Starog zavjeta iz 1009. (B¹⁹). Zatim imamo još 8 kodeksa iz 12. st., 13 kodeksa iz 13. st. ostali su svi mlađi.

God. 1896. pronašao je učenjak Solomon Schechter u genizi u Kairu oko sto tisuća ulomaka rukopisa svetih knjiga, molitvenika, raznih dokumenata. Među njima i Damašćanski savez (Berit Damesek). Značajni su ulomci starozavjetnih knjiga koje datiraju od 6—8. st. po K. i imaju puntaciju drugačiju nego masoretski tekst.²⁴ Tako smo se nekoliko stoljeća približili bliže izvornim tekstovima.

God. 1912. otkriven je mali ulomak papirus Naš (Izl 20,2—7; Pnz 5,1—5) iz 1. st. pr. K., ali 25 redaka malo nam pomaže za tekstualnu kritiku.

Stoga shvaćamo vrijednost Kumranskih rukopisa za kritiku teksta. Nekoji su pisani starim hebrejskim pismom, možda su iz 4. st. pr. Krista. Rukopisi su nam došli netaknuti u ruke. Oni su nas veoma približili počecima starozavjetnih knjiga. Propovjednik je pisan stotinu godina prije ovih rukopisa, prorok Daniel vjerojatno pedesetak, dok neke knjige, kao knjiga Mudrosti, nastaju u vrijeme kad su pisani Kumranski spisi.

Kumranski tekstovi pokazuju u glavnom veliku sličnost s TM. Ipak nekoji pokazuju veću sličnost sa grčkim prijevodom Septuaginte koja je nastala u 3/2. st. pr. K. (usp. 1 Q Sm). Značajno je da dva rukopisa Izaije iz iste špilje: 1 Q Is a pokazuje veću sukladnost s grčkim prijevodom, dok 1 Q Is b veću sličnost s TM. Sve nam to potvrđuje da tekst još nije bio utvrđen i da prepisuju Kumranci svoje tekstove s različnih rukopisa. I dok se u Kumranu i Masadi filakterije

23 F. ROZMAN, *Kritična vrednost svjetopisnenskoga besedila v luči mrtvomorskih rokopisnih najdb*, *Bogoslovni Vestnik* XXXII (1972) 103—137.

24 Današnja masoretska puntacija Tiberijadske škole u 8. st. potisnula je stariju palestinsku i babilonsku koju još susrećemo u kairskim rukopisima iz 6—8 st.

razlikuju od masoretskog teksta, dotle se one iz drugog ustanka, sačuvane u Kumranu, Vadi Murabbatu, Nahal Heveru, poklapaju s tekstom masoretskim. To je plod sinode u Jamniji koja, oko 90 god. nakon pada Jeruzalema, utvrđuje službeni kanon židovski i ujedno mjerodavan tekst.

Važnost za literarnu kritiku Svetog pisma

Kumran je važan za papirologe, paleografe, posebno za lingviste. Rukopisi su nam sačuvani na sedam jezika: najveći dio na biblijsko-hebrejskom jeziku, zatim na hebrejskom Mišne, aramejskom, nabatejskom, grčkom latinskom i arapskom. Rukopisi obaraju jezično-povijesnu pretpostavku da je hebrejski jezik iza babilonskog izgnanstva postao mrtvi jezik, »jezik svetog učenja«, dok vidimo da se hebrejskim služe Kumranska zajednica i čak u drugom stoljeću Bar Koheba.²⁵ Značajno je da se u to vrijeme govori grčkim ne samo u višim krugovima nego i u običnom narodu. Špilja sedma (7 Q) ostavila nam je nekoliko neodgonetanih ulomaka na grčkom.²⁶

Rukopisi su značajni i za bolje poznavanje *književnih vrsta* što je tako nužno potrebno za poznavanje Biblije. U Kumranskoj zajednici se razvija posebno *apokaliptička književna vrsta*, pacifistički spisi, iako se u njima govori o borbi koja zahvaća kozmičke dimenzije i koja želi u pritisnutim vjernicima, siromasima potisnutim na rub društvenog života, uliti živu nadu u pobjedu dobra, u izbjavljenje i otkupljenje, u mesijansko kraljevstvo ljubavi i pravde. Zatim posebnu vrstu Midraša a to je *pešer*. To je svojevrsno tumačenje, izlaganje i objašnjavanje starozavjetnih tekstova u odnosu na suvremene događaje (1 QpHab; 4 QpNah).

Rukopisi su nam važni za bolje razumijevanje novozavjetnih knjiga. Imamo oko 500 mjesta u Kumranskim spisima koje imaju svoj odjek u novozavjetnim spisima u riječima, izrazima i slikama, što nam otkriva kako je kumranska zajednica imala veliki utjecaj na jezično i duhovno formiranje židovstva u vremenima Isusa Krista.

Važnost za povijest kasnog judaizma i porijekla kršćanstva

Rukopisi, iako ne donose povijesna imena (izuzev 4 QpNah), dragocjeni su dokumenti da upoznamo bolje složenu i zakučastu povijest religioznu, društvenu, političku, židovske sekte i njihova vjerovanja, duh buntovni, prevratnički i ustanički u vrijeme početaka rimske vladavine na tom području i u vrijeme kad se pojavljuje kršćanstvo. Ovi nam spisi osvijetljaju još jasnije da je kršćanstvo nastalo na tom području i svi njegovi spisi nadahnuti su idejama koji se hrane na izvorima

25 E. WERBER, nav. dj., str. 33.

26 José O'Callaghan, španjolski papirolog smatra da rukopisi nađeni u srednjoj špilji (ima samo sedam malih ulomaka) pisani na grčkom (jedini u Kumranu) sadrže novozavjetne tekstove Mk 6, 52s; Mk 4,28; Jak 1,23—24; 1 Tm 3,16; 4,1—3; Dj 27,38; Rm 5,11—12; 2 Pt 1,15; Mk 6,48? Dakako mišljenje koje nije dostatno dokazano. Vidi J. O'CALLAGHAN, *Papiros neotestamentarios en la cueca 7 de Qumran?* u *Biblica* 53 (1972) 91—100; u istoj reviji: C. M. MARTINI, *Note sui papiri della grotta 7 di Qumran*, *Biblica* 53 (1972) 101—104.

Svetog pisma Starog zavjeta. Ali prikazuju i izvornost i novost kršćanstva. Potvrdili su još snažnije da Isus Krist »nije mitološka pojava ili izmišljotina« nego povijesna ličnost. Potvrdili su da nauka Pavla i Ivana ne dolazi iz nekih stranih izvora, kao što su gnostički, iranski, mandejski, istočni i grčki misterij, nego da se ona ukorjenjuje na starozavjetnu objavu i da izrazi novost kršćanske poruke, služi se frazeologijom, slikama i idejama suvremenog judaizma koji svoj duhovni vrhunac doseže u Kumranskoj zajednici. No najviše su nam osvijetlili samu Kumransku zajednicu.

III KUMRANSKA ZAJEDNICA

Kumranska zajednica nije nam bila ni prije god. 1947 »posve nepoznata«. O njoj nam govori *Filon* u svom djelu: *Quod omnis probus liber* (§ 82) i *Flavije Josip* (koji je i sam bio član esenske zajednice od 14—18 godine života) u svojim djelima: *Bellum judaicum* (2,81—14) i u *Antiquitates* (13,5,9; 14,10,4; 18,1,2—5). Rimski pisac *Plinije Stariji*, koji je proboravio neko vrijeme u taboru Vespazijanovu i tako došao u dodir s njima, u svojoj *Historia naturalis* donosi pohvale o ovom »vječnom narodu«, jedinstvenom narodu na svijetu koji živi pod palmama »na zapadnoj obali (Mrtvoga mora) izvan dohvata štetnog utjecaja njegovih voda« (Hist. nat. 5,17,13). Spominju ih i crkveni oci i pisci: Sveti Hipolit, sv. Ivan Krizostom, Nil Sinajit, sv. Jeronim.²⁷ Poznavali smo donekle njihov život, njihovo ustrojstvo, njihov pogled na svijet, njihovo učenje, njihov »utjecaj« na kršćanstvo.²⁸ Ali sada imamo u rukama Pravilnik zajednice, njihove spise, njihove molitve. Sada ih možemo bolje i potpunije upoznati.

Zajednica izabranih

Kumranska zajednica je skupina izabranika, »ostatka« Izraela, koji se izdvojio iz »nasilja ljudi grijeha« i krenula u pustinju da tu pripravi »put Božji« prema riječi Izaije (1 QS 8,13). Svrha joj je »iskati Boga (svim srcem i svom dušom), činiti dobro i pravo pred njim, kako je to zapovjedio preko Mojsija i preko svih slugu svojih proroka« (1 Q 1,1—2). U razmatranju Svetog pisma, u točnom, skrupuloznom opsluživanju Tore, u obrednim čišćenjima i molitvama, nastoji se pripremiti na eshatološki dan koji je blizu, na konačni sukob između »sinova svjetla« kako sebe nazivaju i »sinova tame«, sinova Belijala. Sebe nazivaju »zajedništvo zavjeta«, »zajedništvo Novog saveza« ili jednostavno Novi savez, Savjet Božji, sveti savjet, savez milosti, sinovi vječne tajne, duhovni Hram, Svetište nad svetištem (usp. 1 QS 8,1—8) itd. Oni su sinovi Istine, ostali svi su sinovi laži. Samo oni poznaju »tajnu« Zakona i proroka, samo oni imaju pravi kalendar kojeg se drže, samo oni opslužuju istinski zakon čistoće i pravednosti.

²⁷ Vidi U. HOLZMEISTER, *Historia aetatis Novi Testamenti*, Romae 1938, 244 s.

²⁸ Isti, str. 246—262.

Ustrojstvo zajednice

Zajednica sebe smatra autentičnim Izraelom, »Ostatkom« o kojem govore proroci, Izrael u Izraelu, koji je sastavljen kao nekoć Izrael u pustinji od svećenika, levita i ostalog naroda. Svećenici su potomci Arona i Sadoka. Oni igraju veliku ulogu u zajednici i samo oni mogu biti najviši poglavari u zajednici.

Zajednica nije samo neko pobožno udruženje nego istinski pokret, pravi »monaški« red sa savršenom organizacijom. Podijeljeni su kao i Izrael u pustinji na svećenike, levite i narod. Ovaj nanovo »u poretke jedan za drugim, po tisućama, stotinama, pedesetinama i desetinama« (Izl 18,21; 1 QS 19—22; 1Sa 1,29—2,1). Mora ih biti najmanje deset da mogu sačinjavati zajednicu. Na čelu svake grupe je svećenik. Na čelu cijele zajednice je poglavar svećenik-mebakker, što bi odgovaralo u grčkom episkopos (1 QS 6,12,20; CD 9,18; 13,6s) Poglavare biraju slobodnim glasanjem. Najviši savjet sastavljen od 12 laika i 3 svećenika obavlja glasanje. Poglavari mogu biti samo sinovi Aronovi, svećenici i imaju vlast nad zajednicom i nad njezinim dobrima. Najviši savjet od petnaest članova ima višu duhovnu, upravnu i administrativnu vlast. Oni primaju nove članove i kažnjavaju i čak isključuju nevrjednne koji su se ogriježili o upravu.

U *Ratu sinova svjetla protiv sinova tame* govori se o glavnom svećeniku, kohen haroš (1 QM 2,1; 15,4; 16,13; 18,5; 19,11).

Uz ove službe spominju se i druge, posebno služba Maskila — umnika koji vrši neku proročku službu u zajednici, nastoji upoznati i ostvariti Božju volju (1 QS 9,12,21).

Službe, redovi i položaj pojedinog člana je strogo određen i postepeno može se pojedinac uspeti na višu čast i u viši red. Poslušnost poglavarima je prenaplašena. Za male neposlušnosti već se daju teške kazne do isključenja.

Život u zajednici

Red je u zajednici točno određen. Ustaju prije izlaska sunca. Kod izlaska sunca obavljaju zajedničku molitvu. Zatim se svaki posvećuje radu. Obrađuju zemlju, bave se ovčarstvom, pčelarstvom i drugim zanatima koji su u skladu s načelima čistoće zajednice. Izvjestan broj posvećuje se najčasnijoj službi: prepisivanju svetih knjiga i studiju. Rad vole. S radošću se daju na posao ne gledajući na studen ili vrućinu koja je u ovim područjima pogotovo nesnosna.

Oko pete ure, naše jedanaeste, okupe se svi oko bazena i tu obavljaju obredna pranja. Taj čin smatraju religioznim činom. Zatim ulaze u blagovaonicu kao u neko svetište.²⁹ Blagovanje ima sakralni karakter. Imaju pristup samo punopravni članovi zajednice. Jedu skromno. Prije blagovanja neizostavno svećenik blagoslivlja kruh i »vino« (nije sigurno da li se radi o vinu ili moštu) (1 QSa 2,17—22). Nakon blagovanja ispjevavši zahvale polaze opet na posao do večeri.

²⁹ Fl. Josip, Bell, 2, 8, 5.

Najčasniji posao zajednice je čitanje Mojsijeva Zakona. Trećinu noći naizmjenice grupa »Velikih« probdije u čitanju svetih knjiga, u studiju svojih pravilnika, u pjesmama zahvalnicama. Jedan od desetorice naizmjenice dan i noć ispituje Zakon za opće dobro. Oslobođen je od svih briga i poslova da može nesmetano razmatrati Toru-Zakon i otkriti i objaviti »tajne stvari« Izraelu. Uljanica se nikad ne gasi u Kumranu.

Sve im je zajedničko. Pridružujući se zajednici svaki pojedinac »prinosi svoje znanje i svoju snagu i imovinu u zajedništvo Božje« (1 QS 1,11s). Bdiju nad dobrima zajedništva. Svaka pa i najmanja šteta mora se nadoknaditi ili svojim imanjem, u koliko još nisu potpuni članovi zajednice, ili ako jesu, strogom pokorom do 60 dana. Ako je šteta učinjena svijesno, donosi i godinu dana pokore i čak izgon iz zajednice.

Postoje i godišnje skupštine. Tu se mnoge stvari rasprave što je za dobro zajednice. Kod svake skupštine vlada strogo utvrđen red. Svaki ima svoje mjesto. Prvi imaju riječ svećenici, zatim starješine, i konačno ostali narod (rob, rabbim). Predsjednik daje pojedincu riječ. Svak može iznijeti svoje mišljenje. U raspravama se pazi na starost. Tko upada u riječ drugoga, kažnjava se s deset dana pokore. Tko zaspi u skupštini, s trideset dana. Tko napusti dvaput dvoranu, u kojoj se drži skupština, s 10—20 dana pokore. Strogo je zabranjeno i kažnjivo pljuvati za vrijeme sjednice.

Puno se pazi na lijepo vladanje. Tko odviše gestikulira rukama, ili se glasno smije, ili izgovara prazne riječi, kažnjava se pokorom od 10—80 dana. Tko se nečedno otkrije, kažnjava se s 30 dana pokore, a tko se pojavi gol, sa šest mjeseci kazne. Kažnjavaju se posebno pogreške suprotne krepostima koje se posebno cijeni u zajedništvu, kao što su bratska ljubav, poniznost, blagost, čednost.

Pravilnik zajedništva ne govori o ženama i djeci i ne može se uskladiti s obiteljskim životom. Filon, Flavije Josip i Plinije Stariji govore da žive u celibatu. I temelj vide u tome, što se zajednica smatra kao Svetinja nad svetinjama, duhovni Božji hram u kojem oni služe. A svećenici dok su u službi Hrama po Zakonu moraju se odreći svakog seksualnog odnosa sa ženom (Izl 20,26; 28,42; Pnz 23,2; usp. Lv 15,18; Izl 19,15; 1 Sm 21,5 sl). Na zajedničkom groblju nađeno je ipak nekoliko ženskih kostura.

Ulazak u zajedništvo

Za ulazak u »zajedništvo Tore i imovine« (1 QS 5,12) traže se neki uvjeti. U zajednicu ne može pristupiti koji je zaražen od bilo koje čovječje nečisti, nitko tko je kljast, bogalj, hrom, slijep, gluhi, nijem, nemoćan te ne bi mogao izdržati u zajednici« (1 QSa 2,3—9; CD 15, 15—17).

Obred primanja novog kandidata posebno je svečan. Svi su prisutni. Kandidat izriče pred zajednicom jedinu zakletvu dozvoljenu u zajednici, »strašnu zakletvu«,³⁰ »na svoju dušu, zavjetom obveznim, da

³⁰ Isti, *Bell.* 2. 8, 7.

će se vratiti Nauku Mojsijevu, po svemu kako je zapovijedio (Bog), svim srcem i svom dušom, svemu što je objavljeno po njemu velikim svećenicima, sinovima Sadokovim koji čuvaju savez i istražuju volju Njegovu, i većini članova saveza Njegova koji su dragovoljni u zajedništvu radi istine Njegove i vladanja po volji Njegovoj« (1 QS 5,8—10). Nabrajaju se dobročinstva Božja i zloča Izraela. Obred završava blagoslovima za sljedbenike saveza i prokletstvima za sljedbenike Belijala. Kandidati odgovaraju: Amen, Amen (1 QS 1,18—2,10). Traži se istinsko »obraćenje«. »Proklet tko bi s kumirima u srcu dolazio« (1 QS 2,11—13). Slijedi pouka u pravilima zajednice, o borbi duha istine protiv duha zloće (Belijala), o autentičnom kalendaru.

Iza toga kandidat ulazi u dvogodišnju kušnju. U prvoj godini kandidat se smatra još nečistim i može zadržati vlasništvo svojih dobara. U drugoj godini već može prisustvovati obrednom kupanju, ime mu se zapisuje u knjigu zajedništva, ali još nema pravo pristupiti zajedničkom stolu. Istom nakon dvije godine kušnje, polaže ispite i ako se pokaže dostojnim ulazi među »velike«, postaje punopravni član zajednice. Kod svih njegovih unaprijeđenja važno je glasanje zajednice. Ako pogriješi kao član zajednice, vraća se prema krivnji u drugu ili prvu godinu priprave i nakon izdržane pokore vraća se na svoje prijašnje mjesto.

Ako koji počini veće greške: izgovori ime Božje,³¹ voljno prekrši Mojsijev Zakon, opsuje Mojsija, pobuni se protiv uprave, tjera se uvijek iz zajednice. Tko izda tajne zajednice, izopćuje se iz zajednice i treba ga izbjegavati. Tko bi se s takvim družio, i sam postaje izopćen.

Izgon iz reda najteža je kazna. Flavije Josip kaže da takav umire veoma bijedno. Vežan zakletvama i pravilima reda, ne smije primiti nikakve hrane, mora se hraniti zeljem, zbog čega tijelo mu se brzo istroši i na kraju umire od gladi, ako ga u posljednjoj snazi iz sažaljenja zajednica ne primi natrag, smatrajući da je blizina smrti bila dovoljna kazna za počinjeni grijeh.³²

Svaki nakon stupanja u zajedništvo ima svoje točno određeno mjesto, svoje mjesto u zajednici gdje god se nalazio, i to mjesto ne smije napustiti ili se popeti na više sam po sebi.

Duhovnost zajednice

Zajednica sebe smatra duhovnim Hramom, Svetište nad svetištem posljednjih dana. U njoj se grijesi opraštaju »bez krvnih žrtava i prinosu tustila«. Molitva i život po Zakonu su ugodni prinosi Gospodinu. Zajednica je prebivalište, svetinja nad svetinjama, za prinošenje miomirisnog kada i dom neporočnosti i istine u Izraelu (1 QS 8,6—10). Ipak nisu protiv kulta u Hramu. On je samo privremeno obeščašćen »zlim svećenicima«. Na »kraju dana« opet će zablistati kult u punom sjaju.

³¹ Veoma se rijetko čita ime Bog u Kumranskim rukopisima. Ime Jahve u 1 QpHab na četiri mjesta gdje dolazi u Bibliji ispisano je starim feničkim pismom koje rijetko tko zna čitati. Iza izgnanstva Židovi pokazuju veoma veliko poštivanje prema Božjem imenu i izgovaraju ga opisno.

³² Fl. Josip, *Bell.*, 2, 8, 8.

Duhovnost i proživljena religioznost odražuje se posebno u četrdeset Zahvalnih psalama (QH). Pripisuju se Učitelju pravednosti, utemeljitelju zajednice. U ovim zahvalnicima osjeća se ozračje istinske religioznosti koja omogućuje razgovor s Bogom u molitvi. Molitelj je svijestan svoje niskosti, ništetnosti pred Bogom, svijestan je svoje krivnje i izgubljenosti pred Bogom. Oni su »duše slomljene«, »duhovni siromasi«, maleni (petim), djeca pred velikim svetim Bogom čije ime ne usuđuju se niti izgovoriti. Ali opet svijesni i svojeg izabranja, neshvatljive milosti i veličine na koju su pozvani.

Svaki psalam počima: Zahvaljujem ti. Kumranski molitelj zahvaljuje Gospodinu što ga je izveo iz svijeta, iz vlasti Belijalove, iz tame i uveo u zajednicu istine, ubrojio među sinove svjetla, što ih brani od neprijatelja, udijeljuje im mudrost da shvate ispravan Zakon, te po točnom izvršivanju Zakona i kalendara postignu otkupljenje i spasenje (1 SH 3,19—21).

Hvali Božje veličanstvo (1 QH 7,26.29—31). Kumranac moli uvijek, uvijek pjeva Gospodinu »prije odlaska i dolaska, sjedanja i ustajanja«, kad lijega u postelju i kad ustaje. »Pred stravom i užasom i kad se sprema nevolja i pustoš« blagoslivlja Gospodina »čudesnom hvalom«. »Na milosrđa njegova oslanja se cijeli dan«. I »kad tjeskobu počne uklanjati, slavit će ga, a kada ga spasi, zajedno će Mu u radosti klicati« (1 QS 10,13—17).

Kako je morala odjekivati u jezivoj tišini pustinje ova skladna pjesma hvale bijelih Kumranaca u noćima obasjanim mjesecinom i u danima kad se nadvija oluja nad izgorenom pustinjom.

Nauka zajednice

Svi su Kumranci pravovjerni Židovi. Boga se boje. Njemu se žele približiti. Samo Njega traže. I put do Njega vodi samo po točnom opsluživanju *Mojsijeva Zakona*.

Iza babilonskog izgnanstva ideal svakog pravovjernog Židova bio je proučavati Zakon i učiniti ga jedinim pravilom svoga života. To je svrha zajednice, radi toga ona je utemeljena, radi toga se ovi muževi nalaze u pustinji da se »vrate Zakonu Mojsijevu«, da ga opslužuju svim srcem i svom dušom kako je to objavljeno sinovima Sadokovim koji jedini čuvaju savez i istražuju Božju volju (1 QS 5,8—10).

Povijest čovječanstva po nauci Kumrana je povijest vjernosti i nevjernosti Zakonu. Može se podijeliti u pet razdoblja. U svakom razdoblju Bog sebi podiže vjernog slugu koji opslužuje zakon i kome Bog ostavlja vjerni »ostatak«. I povijest Izraela od Abrahama do Učitelja pravde, utemeljitelja zajednice, nije drugo već buna protiv Boga i neopsluživanje Zakona. Zakon dan i prihvaćen na Sinaju brzo se zaboravlja. Sam David nije se držao Zakona. Odatle tolika zla se sručuju na izabrani narod: nemiri, ratna pustošenja, sužanjstvo sa svim njegovim posljedicama. Povratak opsluživanju Zakona jedini je pravi put do sreće. Zato je najsvetiji i najpreči program zajednice: proučavati Zakon da otkriju »Tajne« sadržane u njemu. Oni koji pristupaju Zajedništvu zakletvom se na to obvezuju.

Skrupulozno paze na zakonske *propise glede čistog i nečistog*. Oni koji pristupaju u Zajedništvo moraju se izdvojiti iz naselja ljudi grijeha u pustinju (1 QS 8,13 s) Ako puni član zajednice dodirne jednog izvan zajednice, ili pripravnika koji je u godini kušnje, postaje nečist i mora obaviti obredno čišćenje da se može pridružiti nanovo svojoj zajednici. Stoga i jedno završavaju, kako piše Flavije Josip oni koji su istjerani iz zajednice, upravo zato što su zakletvom obvezatni da ne smiju nikakve namirnice primiti od ljudi izvan zajednice.³³ U Kumranskoj zajednici su se svećenici slali u kuhinju i pekaru da kod pripravljanja kruha i jela strogo paze na propise o dozvoljenoj i zabranjenoj hrani.³⁴

U opsluživanju *subote* bili su mnogo stroži nego sami farizeji. Strogi legalizam i ritualizam i čudna kazuistika tu vlada. Više od ostalih Židova paze da ne rade subotom. »Ne samo da pripremaju za sebe jelo dan prije (što čine i svi pravovjerni Židovi) da ne bi palili vatru, nego subotom ne pomeraju ni jednu posudu s jednog mjesta na drugo, i nastoje da ne vrše ni prirodnu potrebu.«³⁵ Subotom se ne može izvaditi ni vlastito živinče, ako pade u bunar. »Ako subotom pade u bunar ili rupu čovjek, ne može ga se izvaditi pomoću ljestava ili konopa ili kakvom drugom spravom« (CD 11,6 s). Nadzornik ne može subotom podići ni dojenče (CD 11,11). Neka dojenče kriči, neka čovjek strada, ništa zato. Subota je iznad svega. Radi ove strogosti bili su Eseni veoma cijenjeni u narodu.³⁶

Kumranci se obvezuju na opsluživanje *vlastitog kalendara* koji se razlikuje od onog službenog u Jeruzalemu. Njihov je kalendar sunčani: svaki mjesec ima trideset dana; tri mjeseca sačinjavaju jedno godišnje doba. Godina ima četiri godišnja doba i svakom godišnjem dobu se dodaje jedan dan. Tako godina ima 364 dana, 52 tjedna, i svako godišnje doba ima 13 tjedana. Prema tome su i razdjeljene službe u zajednici. Blagdani: Vazam, Pedesetnica, Blagdan Sjenica uvijek padaju u isti dan.³⁷

Temeljna teološka nauka zajednice je *dualizam*, vjera u »dva duha«: Duh Božji i duh Belijala. Svjetlo i tama, istina i laž se sukobljuju, bore u svijetu i u svakom pojedincu. Ovaj je dualizam snažno izražen u obliku psalma u Pravilniku zajednice (1 QS 3,13—4,26). Dualizam esena nije gnostički dualizam koji govori o dvjema počelima, počelo dobra i zla, o svjetu svjetla i tame, o božanskoj stvarnosti i kozmozmu, o duhu i materiji, dualizam materijalni, fizički, metafizički. Dualizam Esena ima tri karakteristike: 1. Esenski dualizam je dosljedno, rigorozno *monoteistički*. »Od Boga svemogućega je sve što jest i što će biti, i prije no što postadoše odredi naume njine... On stvori čovjeka da vlada svijetom, i dade mu dva duha, do hodi po njima do časa sudbe njegove. To su, eto, duhovi: istine i poroka. S vrela svjetla povijest je istine, a s izvora tame povijest poroka... On stvori duhove svjetla i tame i na njima zasnova sva djela svoja« (1 QS 3,15—25).

33 Isti, *Bell.* 2, 8, 8.

34 *Fl. Josip, Antiquitates* 18, 1, 5; vidi A. Skrinjar, nav. čl. str. 97.

35 *Fl. Josip, Bell.* 2, 8, 9.

36 *Filon, Quod omnis probus liber sit*, 80 s; *Fl. Josip Bell.* 2, 8; *Antiquitates* 18, 20.

37 E. WERBER, nav. dj. str. 139.

2. Esenski dualizam je *etičke naravi*: Duh istine je »duh poniznosti i strpljenja i mnogo milosrđa i vječne dobrote i um i razum i mudrost i moć, koji jačaju po svim djelima Božjim i oslanjaju se na veliku milost Njegovu, i duh saznanja svih nauma djela, i revnost prema sudovima pravde, i naum sveti u stvoru čvrsta značaja, i mnogo milosti prema svim sinovima istine, i očišćenje u časti, što se gnuša svake nečisti kumira, i skromno hođi u općoj mudrosti i skriva radi istine tajne saznanja« (1 QS 4,3—6). Duh poroka: »uznositost i nebriga pri pravednom djelu, zlo i laž, gordost i oholost srca, prijevara i okrutna obmana, i prijetvornost velja, naglost u bijesu... djela gnusobe po duhu bluda, i putovi kala u postupcima nečistim, i klevetnički jezik, slijepilo očiju i tvrd sluh, tvrdokornost i tvrdo srce...« (1 QS 4,9—11).

3. Dualizam esenski je *eshatološki* usmjeren, tj. prema konačnoj pobjedi svjetla nad tamom, istina nad laži, Boga nad Belijalom Kumranci čekaju taj »konac dana«, kraj velike patnje, konačni rat i opisuju ga živim, snažnim apokaliptičkim slikama kozmičke lomljave i plamena (1 QH 3,32—36). Tada će se pojaviti Pomazanik i Veliki svećenik zadnjih dana i Bog će »rasčistiti svojom istinom sva djela čovjekova, i očistit će tjelesnu građu čovjekovu, da bi uklonio sav duh poroka s tijela njihova, i očistio ga u svetom duhu od svih djela zla...« Tada će se ostvariti »vječni savez«. I »neće biti više poroka i postat će sramno svako djelo prijevarno. Do tada će se parbiti duhovi istine i poroka u srcu čovječjem...« I nastupit će »novo stvaranje« (1 QS 4,19—26).³⁸

Kumranska zajednica je eshatološka zajednica. Ona živi u vremenu nevolje za Izrael (1 QM 15,1). Članovi zajednice, »sinovi svjetla« su izloženi raznim kušnjama, navalama, mučenjima »sinova tame«. Ali Bog je postavio granice zloće koja će na koncu posve nestati. Apokaliptički spisi zajednice, posebno *Rat sinova svjetla protiv sinova tame*, govore svojim jezikom o konačnoj jedinstvenoj, strašnoj borbi u kojoj »sinovi svjetla« gube bitku pred jačim i snažnijim neprijateljem. Ali zadnju bitku dobivaju. Bog im je to osigurao.

U spisima se često susreće misao o *predestinaciji* čovjeka. Na jednoj su strani »sinovi svjetla«, istine i pravednosti, na drugoj, »sinovi tame«, laži i nepravde. Prve vodi »duh istine«, »anđeo svjetla«, a druge »duh tame«, Belijal. Čovjek radi dobro i zlo prema tome kojem duhu pripada. Dugi popisi grijeha i kreposti osvjetljaju »dva puta« duhova u svijetu, dva gledanja, dva načina života. Ipak s druge strane: rođenjem se ne postaje »sin svjetla«, nego samo dragovoljnim, slobodnim pristupanjem životu zajedništva (1 QS 1,1). Što je razumljivo. Budući da žive u celibatu ne mogu imati nasljedstvo po krvi nego samo po duhu.³⁹ Po ovom svojevolumnom pristupu zajedništvu postaje se dionikom Božje milosti, dijete izabranja. Duh svjetla ulazi u njega i povezuje ga s Bogom, i temelj je svih njegovih djela. Moraju stoga stalno zahvaljivati Bogu što su izabrani i odijeljeni od sinova tame koje čeka teška sudbina i vječna propast.

38 J. JERMIAS, *Die thelogische Bedeutung der Funde am Toten Meer*, Göttingen 1962; prijevod na tal., *Il significato teologico dei reperti del Mar morto*, Brescia 1964, 23—27.

39 Vidi Filon, *Quod omnis homo liber sit* (75—91); Fl. Josip, *Antiquitates* 18, 1, 5; *Bell.* 2; Plinije Stariji, *Hist. nat.* 5, 15 samo o tome izvješuje.

Učitelj pravednosti

Povijest čovječanstva dijele Eseni na pet razdoblja: prvo završava potopom, drugo Izlaskom i lutanjem pustinjom, treće odvođenjem u izgnanstvo babilonsko i rušenjem Hrama za Nabukodonozora, četvrto postankom zajednice, i peto pojavom Učitelja pravednosti koje završava dolaskom dvaju Mesija, Velikog svećenika, potomka Aronovog i Pomazanika kralja, potomka Izraelova (1 QS 9,11).

U svakom razdoblju vlada veliko zlo, ali uvijek pobjeđuje dobro. Sinovi tame nestaju u potopnim vodama, ginu u pustinji Sinajskoj, nestaju u izgnanstvu babilonskom, u borbama iza ignanstva i konačno u zadnjoj borbi. Bog je u svakom razdoblju sebi ostavio sveti »Ostatak«. Bili su to: Noa u prvom razdoblju, Abraham, Izak, Jakov, Mojsije i Aron u drugom, svećenik Sadok u trećem, Ezra u četvrtom, i konačno Učitelj pravednosti sa svojim pristašama u zadnjem razdoblju. Posebno igraju važnu ulogu u svakom razdoblju posrednici. Najveći je *Mojsije*. Njegov je Zakon svet i ime sveto i spominje se samo u zakletvama kao i ime Božje. Smrću se kažnjava onaj koji pogrdi to ime.⁴⁰

Drugi posrednik je svećenik *Sadok* koji je skinuo pečate na Zakonu kojima je bio zapečaćen Zakon nakon smrti Eleazara i Jošue. I konačno *Učitelj pravednosti* koji se smatra poglaviti objavitelj tajna sadržanih u Zakonu. On je imao posebnu objavu i dao novo, jedino tumačenje Zakona. Oko sebe je okupio zajednicu i s njom pošao »u pustinju« (»u zemlju Damaska« vjerojatno isto izrazuje). I samo unutar zajednice može se opsluživati Zakon. Tu se saznaju »tajne« Zakona i Proroka, ispravni kalendar, prava čistoća i pravednost.

Lik Učitelja pravednosti je dosta zagonetan. Izrično se spominje samo u CD, 1 Qp Hab, 4 Qp Ps 37. Ali i tu nije glavna tema. Značajno da ga ne spominje ni Filon ni Fl. Josip. Vjerojatno da je njegova osoba spadala među tajne zajednice koje su strogo čuvali.

U navedenim mjestima ne spominje se njegovo ime niti nam daju ikakav povijesni sigurni podatak. Ne znamo da li je on utemeljitelj zajednice ili samo njen organizator. Progone ga. Ne znamo da li je pogubljen ili je izbjegao bijegom sigurnoj smrti.

Fantastičke tvrdnje Dupont-Sommerera i J. M. Alegra, koji vide transcendentnost Učitelja pravednosti u tekstovima 1 Qp Hab 8,2 sl, njegovo djevičansko rođenje u 1 QsA 2,11 s, njegovo raspinjanje na križ u 4 Qp Nah 1,6—8, njegovo uskrsnuće i konačni dolazak na kraju dana, danas ni navedeni autori a ni ozbiljni naučnici ne uzimaju ozbiljno.⁴¹ Što se zahtjeva vjera u Učitelja pravednosti (1 Qp Hab 8,2 sl) ne radi se o vjeri u njegovu osobu nego o vjeri u njegovo tumačenje Zakona.

Svakako Učitelj pravednosti nam se pojavljuje u svojim Zahvalnim psalmima kao divna svećenička pojava. U teškim danima za vjeru i naciju, kada sve više prodiru nazori i običaji poganskog gledanja i života među vjernike i zahvaćaju i same najviše krugove velikosvećeničkih obitelji, kad je zakoniti nasljednik Sadoka na velikosvećeničkoj službi uklonjen kome prorok Ezekiel proriče vječno svećenstvo (Ez 40,46;

⁴⁰ Fl. Josip, *Bell.* 2, 8, 9.

⁴¹ E. WERBER, nav. dj., str. 71. 93 s; A. Škrinjar, nav. čl. str. 93—95; J. Sagi, nav. čl.

44,15), ustaje na obranu Zakona i njegovog obluživanja. Sam pripada porodici slavnih obnovitelja židovske religije, kao što su bili Sadok, Ezekiel, Ezra. Izrugivan od svojih drugova po pozivu, koji prihvaćaju nove ideje, povlači se sa svojim u pustinju, da se tu kao novi Izrael pripravi na konačni ulazak u zemlju obećanja. Jeruzalem prestaje biti sveto mjesto. U njemu vladaju »Zli svećenik«, »Čovjek laži« (1 Qp Hab) sa svojim svećenstvom. Počinjaju se mnoga zla. Progone Učitelja pravednosti i žele ga progutati u jarosti bijesa svoga (1 Qp Hab 11,5 s). Oni progone i njegove učenike, izabranike Božje, svete, koji su istinski Izrael, Novi savez. S njima se povlači u tihi ugao Palestine. Ali i tu ih jednom potraži »zli svećenik«. Spremali se da slave po svom kalendaru veliki post kipur, dan pokore i zadovoljštine. Htio je slomiti njihovu otpornost. Napravi pokolj i dan pokore pretvori u dan žalosti. Nije jasno da li je tada poginuo Učitelj pravednosti.⁴²

Drugu grupu neprijatelja sačinjavaju izdajice Novog saveza. To su oni koji su u progonstvu popustili i nisu pratili braću u progonstvo. Treća grupa su izdajice zadnjih vremena, to jest oni koji ne prihvaćaju jedino tumačenje Zakona i Proroka koja nudi Učitelj pravednosti.

Neriješeno je pitanje koji je to »zli svećenik«. Nekoji smatraju da su to helenistički svećenici Jason ili Menelaj (2 Mak 3—4) koji su prihvaćali pogansko gledanje na svijet i Zakon oskvrnuli. Možda su to Jonatan ili Šimun, nasljednici Jude Makabejca. *Jonatan* (160—142 pr. K.) je prvi sebi prigrabio velikosvećeničku vlast koja mu ne pripada po nasljedstvu jer nije potomak Sadoka. Jonatan bi bio onaj koji je sebi prisvojio dobra »naprasitih ljudi protiv Boga«, vjerojatno odmetnika koji su se pridružili poganim i stoga su njihova dobra po Zakonu nečista i moraju se uništiti. On bi prisvojio i »blago naroda« pljačke u ratovima ili darove od poganskih naroda. Počinio je razne druge nečistoće. Svršetak mu je nečastan. Mučki je ubijen u Ptolomaidi, što se moglo od Kumranaca shvatiti kao Božja kazna. Ili je to *Šimun* (142—134 pr. K.) koji je nasljedio brata, vodio nečastnu politiku, i dopustio da ga narod izabere »vođom i velikim svećenikom dovijeka« (1 Mak 14,41). Ili je to vjerojatnije jedan od nasljednika njihovih. U Pešeru Nahuma imamo dva povijesna imena (4 Qp Nah). Tu se spominje Demetrijski kralj Grka koji je tražio da uđe u Jeruzalem po savjetu onih što istražuju »glatkosti«, farizeja. »Gnjevnj lav«, židovski kralj koji mu se odupre bio bi *Aleksandar Janej* (103—76 pr. K.) poznat po svojem krvoštvu s ličnostima i sektama koje su mu se suprotstavljale. Flavije Josip izvješćuje kako je dao pribiti 800 farizeja na križ u Jeruzalemu, dok se on zabavljao sa svojim ljubavnicama i prijateljima.⁴³ Na to vjerojatno i aludira pešer Nahum (4 Qp Nah 11,7s). Da li je među obješenima bio i Učitelj pravednosti? Ne znamo.

Povijest Kumranske zajednice

Kumranska zajednica i Eseni su jedan jedinstven duhovni pokret unutar židovstva. Smatraju se pravim sinovima Velikog svećenika, kojeg je Salomon postavio na to dostojanstvo uklonivši Ebjataru (1 Kr 2,27—

⁴² A. *Skrinjar*, nav. čl. str. 95.

⁴³ Fl. *Josip*, *Ant.* 13, 14, 2.

37). Ezekiel priznaje samo Sadokove potomke pravim velikim svećenicima (44,15). Učitelj pravednosti je jedan od nasljednika. On se povlači u pustinju kada preuzimaju velikosvećeničku vlast oni koji nisu potomci Sadokovi i posebno kada se sprega kraljevske i svećeničke vlasti nalazi u jednoj ruci. U Kumranskim dokumentima, posebno u *Ratu sinova svjetla protiv sinova tame*, naglašuje se odvojenost svećeničke i kraljevske vlasti što napose dolazi do izražaja u iščekivanju dvaju Pomazanika.

Ipak početak zajednice ostaje dosta zagonetan. Vjerojatno njezine početke možemo potražiti među Hasidejcima-Pobožnima (1 Mak 2, 42), odanim Zakonu. Oni se pridruže Matatiji koji ustaje na obranu vjere i Zakona. Za očinske zakone spremni su i život položiti. I dok su se sinovi Matatijini borili za Zakon i vodili »sveti rat«, bli su oduševljeni njihovi pristalice. Ali kad su Jonatan i Šimun pograbili velikosvećeničku vlast i postali poganski kraljevi, nastala velika kriza unutar svećeničkih krugova. Tu možemo otkriti početak svih strujanja koje ćemo vidjeti u evanđelju. *Saduceji*, isto potomci Sadoka, odatle im ime, prilagodili su se novim vremenima. Postali oportunisti, karijeristi i materijalisti. Kao takve ih poznamo u Novom zavjetu. Zabacuju predaju otaca, priznaju samo Toru ali i nju tumače olako, ne vjeruju u anđele niti u besmrtnost. Oni su glavni krivci za smrt Isusovu. Iz Hasideja razvili su se *farizeji*, odijeljeni. Oni su nastojali što savršenije ispuniti Zakon. Ali se zaustavljaju na vanjskim formalnostima, na legalizmu i ritualizmu, zanemaruju duh Zakona. Smatraju sebe »pravednima« i misle da mogu postići spasenje svojim silama i opsluživanjem Zakona.

U to vrijeme pojavljuje se i *Učitelj pravednosti*. On je svećenik, potomak Sadokov, oduševljeni opslužitelj Zakona Mojsijevo. Zakonu daje svoje tumačenje. Nalazi velik broj svojih pristaša među svećenicima i levitima koji »vjeruju« da je njegovo tumačenje Zakona jedino ispravno. K njima se pridruže i mnogi iz naroda. Progonjeni su i odlaze u pustinju, na obalama Mrtvog mora da čekaju i pripreme se za »kraj dana«. Koja je to godina? Ne znamo. Svakako arheološka iskapanja u Kumranu kazuju da je glavna zgrada podignuta oko 130—100. god. pr. K. Potres god. 31. pr. K. prisilio je zajednicu da se razide. Još više nego potres krvava vladavina Heroda Velikoga i pogotovo njegova sina tetrarha Judeje Arhelaja. Nije isključeno da je od njih potekla molba upravljena Pompeju da suprimira kraljevsku vlast i da se ponovno preda vlast u ruke svećenicima, zakonitim nasljednicima Sadokovim. Seste god. po K. Arhelaj je poslan u izgnanstvo i Judeja postaje rimska pokrajina pod upravom prokuratora. Sada se može slobodnije djelovati. Kumranska se zajednica nađe na okupu. Počima njen najveći rascvat. Otvaraju se nove zajednice po gradovima Palestine. Njihov broj je veoma velik, 4000 sljedbenika.⁴⁴ Nastaju burna vremena. Ljeto god. 66. U Jeruzalemu prokurator Flor razapinje Židove na križ. Nastaje opći ustanak, prvi židovski ustanak. Vespazijan 68 sa silnom vojskom osvaja primorsku ravnicu i dolinu Jordana. Mnogi Kumranci se pridruže pobunjenicima. Flavije Josip govori da je Esen Ivan bio zapovjednik u ratu⁴⁵ te da su Rimljani strašno mučili Esene.⁴⁶ Bijeli pustinjaci u Kumranu proživljavaju dane konačne bitke sa silama Belijala. Ovi

44 Fl. Josip, *Ant.* 18, 1, 5.

45 Isti, *Bell.* 2, 20, 4.

pobožni pustinjaci, koji izbjegavaju vojnu službu i posvećuju se duhovnoj borbi, padaju kao žrtve neprijateljskih rimskih legionara pohranivši na brzinu svoju dragocjenu biblioteku u obližnje špilje.

Kumranski rukopisi i arheološka iskopavanja osvjtlili su nam bolje ovo razdoblje veoma složene povijesti židovskog naroda u vrijeme kad se pojavljuje kršćanstvo. Oni su nam osvjtlili i Kumransku zajednicu. Na temelju starih povijesničara i pisaca izgledala nam je ta zajednica kao neka mješavina židovstva i poganstva. Neki su u njoj vidjeli iranski dualizam, parsizam, štovatelje sunca, pa čak i neke vrsti pitagorejaca. Na temelju današnjih nađenih ostataka očito je da se radi o jednoj sekti pravovjernih Židova koji vjeruju u Jahvu, koji je sve stvorio, žele biti istinski izvršioc Mojsijeva zakona, i zabacuju sve što je izvan zajednice kao nečisto, kao osuđeno na propast. Izrasli su na plodnom tlu starozavjetne objave i žele biti vjerni Mojsiju i Prorocima, vjerni svemu što je objavljeno po velikim svećenicima sinovima Sadokovim (1 QS 5,9).

IV SLIČNOSTI IZMEĐU UČENJA KUMRANSKE ZAJEDNICE I EVANĐEOSKE PORUKE

Tko pozna govor, izričaje, slike, teološke teme novozavjetnih knjiga i čita Kumranske rukopise koji su izdani, osjeća se nekako kao na istom terenu. Stručnjaci su do sada otkrili preko 500 dodirnih mjesta i gledišta posebno u Pavlovim poslanicama, Djelima apostolskim, Ivanovskom korpusu, poslanicama Hebrejima, Petrovoj i Jakovljevoj, kao i u djelima svetih otaca: Didahe, kod Klementa Rimskog itd. Sličnost koja nam izgleda katkad kao jednakost.

Sličnost u izričajima

Susrećemo isti rječnik: kao duh, svetost, tajna, objava, spoznaja, istina. Iste pojmove: Novi zavjet, Božja pravda, Duh Sveti, nečisti duh, srdžba Božja, sinovi svjetla, sinovi tame. Isto teološko gledanje. I oni se nazivaju pravi Izrael, sveti. Oni se samo spasavaju. Imaju sličnu nauku o anđelima i o njihovu štovanju. Govore o eshatonu, o zadnjim vremenima koja su već tu. Važnu ulogu u njihovoj teologiji ima milost, predestinacija. Sličnost u moralnim zahtjevima. Naglašuju čistoću, cijene celibat, odbacuju rastavu braka. Cijene siromaštvo u zajednici dobara i osuđuju bogatstvo. Naglašuju bratsku ljubav. Kao da posjeduju i sakramentalni život: krštenje, euharistiju koja se sastoji iz hvale i prikazivanja kruha i vina kod svakog objeda i što obavlja svećenik. Izgleda da su postojali i osobni dodiri između Kumranaca i svjedoka evanđelja. Povijesno i geografski su veoma blizu. Arheologija i povijest nam govori o cvatu Kumranske zajednice upravo u vrijeme postanka kršćanstva. I objava kršćanstva počima na Jordanu, samo nekoliko kilometara daleko od Kumrana.

46 Isti, *Bell.* 2, 8, 10.

Već i prije otkrića Kumranskih rukopisa nekoji su povezivali Ivana Krstitelja s Esenima. Luka 1,80 piše: »Ivan je »boravio u pustinji do onoga dana u koji se javno očitova Izraelu«. Nije li to pustinja Kumranske zajednice? K tome Ivanovi roditelji bili su »u podmakloj dobi« kad su dobili dijete (Lk 1,7) i brzo je Ivan ostao siročić. Kao sina svećenika prihvatili su ga Kumranci koji su inače prihvaćali djecu siročad. — I njegova hrana »skakavci i divlji med« nije li možda u vezi s njegovim izgonom iz zajednice i poput drugih otjeranih bio je vezan »strašnom zakletvom« da ne prima životne namirnice od ljudi? (usp. 1 QS 5,16; Fl. Josip Bell., 2,8,8). — Krštenje u Jordanu i sadržaj njegova propovijedanja podsjeća na nauku esena. Naglašuje proročki duh, obraća se »ostatku«, teškim kaznama prijeti onima koji se ne obraćaju. — Poziv na pokoru počima pozivajući se na proroštvo Izaije: »Pripravite put Gospodnji, poravnajte mu staze« (Mk 1,3 i par.) što je program i pustinjaka u Kumranu (1 QS 13 s).

Isus Krist

I Isus Krist je boravio među Esenima, tvrde neki. Njegov boravak u pustinji četrdeset dana bio bi među esenima. I na upit prvih učenika: »Rabbi, gdje stanuješ?« Isus odgovori: »Dođite i vidite« i odveo bi ih u Kumran (Iv 1,38s).

Isusova pojava kao da podsjeća na ulogu Učitelja pravednosti u Kumranu. Ispuštamo odviše maštovite tvrdnje Dupont-Sommera i J. Allegra koji su vidjeli potpunu istovjetnost između Isusa iz Nazareta i Učitelja pravednosti i smatraju da je Isus iz Nazareta samo drugo utjelovljenje Učitelja pravednosti koji je božanskog porijekla, transcendentnog dostojanstva, djevičanski rođen, umro na križu, uskrsnuo, u koga zajednica vjeruje i koga iščekuje u eshatonu. Zaista mašta i halucinacija na što se ne treba više osvrutati.⁴⁷ Ali sličnosti postoje između Isusa i Učitelja pravednosti. Ovaj se pojavljuje kao nadahnuti Učitelj, prorok (1 Qp Hab 2,7—10; 7,4 sl), kao drugi Mojsije koji daje ispravno tumačenje Zakona Mojsijeva. I Isus kaže: »Nemojte misliti da sam došao ukinuti Zakon i Proroke! Ne dođoh da ih ukinem, već da ih ostvarim. Jer zaista kažem Vam, dok opstoji nebo i zemlja, ni jedna jota, ni jedna koverčica slova iz Zakona sigurno neće nestati, a da se sve ne ostvari« (Mt 5,17 s).

I Isus propovijeda evanđelje »siromasima u duhu« i oštro napada bogataše. Rječnik je sličan kao i u Kumranu: *ani ruah* — siromašni duhom, *ebijon* — siromah (1 QM 11,9), »maleni« (peti, petaim, petim) (1 Qp Hab i Mt 18,14).

Nekoji tekstovi kod sinoptika podsjećaju na Kumransko učenje, kao pitanje o rastavi braka, o bratskoj opomeni, o prijetnjama nevjer-

47 A. Skinjar, nav. čl., str. 93—95.

nima (kao: »Iščupat će se svako stablo, koje nije zasadio moj nebeski Otac« (Mt 15,13). Posebno prijatna Jeruzalemu: jer nije upoznao »dan pohoda svojega« (Lk 19,44; 1 QS 3,18).

Isusov stav prema Hramu, kultu i jeruzalemskim svećenicima u mnogome je sličan stavu Kumranske zajednice. Za Kumrance jeruzalemski svećenici su nevjernici (1 Qp Hab 9,4 s). Isus proriče rušenje Hrama i naglašuje klanjanje u »duhu i istini« (Iv 4,24). I Kumranska zajednica naglašuje kult u duhu i zabacuje krvne žrtve. Sebe smatra Svetinjom nad svetinjom, duhovnim hramom u kojem se samo pri nose »žrtve miomirisnog kada« (1 QS 8,6—9).

Pracrkva u Jeruzalemu

Prva crkva u Jeruzalemu kao da je kopija u malom Kumranske zajednice. Kao Kumranci i prvi kršćani sebe nazivaju »svetima« (1 QS 5,13; u Novom zavjetu do 60 puta tako se nazivaju vjernici), sinovima svjetla (1 QS 1,9; 2,16 pssim), sinovi božanske milosti (1 QH 4,32; 11,9), Sveti Dom Izraelu, Svetinja nad svetinjama (1 Q 8,5), duhovni Hram (1 Q 11,8), novi i vječni savez (CD 6,19; 8,12; 1 QS 4,22), sveti Božji, neporočni (1 Q 4,22), »kraljevstvo svećenika, narod sveti« (Izl 19,6).

Prva Crkva svjesna je da posjeduje Duha Svetoga i da u njoj i po njoj djeluje Duh Sveti i nastavlja djelo spasenja. I Kumranska zajednica vjeruje u eshatološki izljev Duha na kraju dana (1 QS 4,20 s). Vjeruje da već posjeduje dar Duha koji je djelovao u prorocima (1 QS 8,16), napose u Učitelju pravednosti (1 Q pHab 7,4), da je mogao upoznati i navijestiti Božju volju; djeluje i u svakom članu Zajedništva (1 Q S3,16s; 1 QH 3,21; 18,26). Zajednica kao takva je »temelj Svetog Duha, istina božanska, da dađe zadovoljštinu za krivnju i pomanjkanja, za prijestupe i grijeha...« (1 QS 9,3s).

Kumranska zajednica kao i Pracrkva je svjesna da je eshatološka zajednica, zajednica zadnjih dana, koja poziva Izrael na obraćenje i na pokoru (1 QS 13—16; Dj 3,19; 5,31).

Zajednica je hierarhijski uređena kao i u Kumranu. Kao u Kumranu susrećemo predstojnika-mebakker što bi odgovaralo grčkom episkopos (1 QS 6,12,20; CD 9,18; 13,6 itd; i Dj 20,28; Fil 1,1). I u Kumranskoj zajednici su na čelu dvanaestorica (1 QS 8,1) koji imaju posebnu službu u zajednici. Oni upravljaju dobrima i rasuđuju uzajamne razmirice.

Opis jeruzalemske crkve kod Luke (2,43—47; 4,32—36; 5,12—16) potsjeća nas na zajedništvo »u Nauku i imovini« (1 QS 5,2) u Kumranu. Oni se osjećaju »braćom« i slijede isti »put«, isti način života, jedno su srce i jedna duša. »Mnoštvo vjernika« u prvoj Crkvi potsjeća nas na mnoštvo — rab, rabbim u Kumranu. I euharistijsko slavlje po kućama uzimajući hranu »vesela i priprosta srca« (Dj 2,46) potsjeća nas na blagovanje zajednice u Kumranu koje smatra zajednica nečim svetim.

U Djelima apostolskim čitamo da su mnogi svećenici prihvaćali vjeru (Dj 6,7). Vjerojatno se tu radi o kumranskim svećenicima a ne o jeruzalemskim koji su bili saducejske struje. I prijevara i kazna Ananije i Safire u duhu je Kumranske zajednice (Dj 5,1—11).

Sveti Ivan apostol

Među apostolima vjerojatno imaju vezu s Kumranskom zajednicom oni učenici koje je Gospodin prve pozvao nakon krštenja, a posebno sveti Ivan. Prije nego je postao Isusovim učenicom, bio je učenik Ivanov. U njegovoj školi mogao se upoznati s velikim duhovnim pokretom Kumranske zajednice, upoznati njihovu duhovnost i teologiju. U spisima Ivanovim susrećemo istu terminologiju kao i Kumranu: tijelo, istina, svjetlo, tama, posebno karakterističan dualizam za Ivana i Kumran: istina—laž, svjetlo—tama, duh—tijelo, život naravni—život nadnaravni što je izraženo u obliku psalma u 1 QS 3,17—4,1. Ovaj dualizam kod Ivana nije metafizički nego kao i u Kumranskim tekstovima monoteistički, etički, eshatološki. Čovječanstvo, kozmos je podijeljeno u dva tabora prema tome da li je u čovjeku duh svjetla ili duh tame. Ta borba se odvija na kozmičkoj razini, ali i u srcu svakog čovjeka. Oba duha su stvorenja Božja (usp. 1,1—3). Odatle dužnost »činiti istinu«, i slijediti duha istine, i moralna obaveza »mrziti na svijet« u kojem vlada duh laži, pun poroka i koji je osuđen na propast.

I druga karakteristika Ivanovih spisa, bratska ljubav, značajka je i Kumranske zajednice. Na početku Pravidnika zajednice čitamo zahtjev koji se postavlja onom koji pristupa u zajedništvo i koji se zahtjev ponavlja: »Ijubiti sve koje izabra« (1 QS 1,3s).

Apostol Pavao

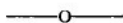
Najviše zbunjuje liberalnu školu sličnost u izričajima i nauci Kumranske zajednice i svetog Pavla. Neki su postavili čudnu postavku, da se Pavao najprije kod Damaska obratio na esensku nauku, a zatim prihvatio kršćanstvo.

Dodirne točke su brojne. U 2 Kor 6,14—18 imamo sedam dodirnih točaka. Tako ime Belijal koje se u Kumranskim tekstovima susreće veoma često, u Novom zavjetu susreće se samo ovdje. Imamo i kod Pavla antiteze: tijelo-duh, nebesko-zemaljsko, Krist-Belijal, svjetlo-tama. Kod njega imamo pojam »otajstvo«, misterij što označuje Božju objavu izabranima. I suprotstavljanje zajednice idolima, dužnost odvajanja, i stroga zabrana: »Ne dotičite se ničeg nečistog« (2 Kor 6,17). I on govori o Hramu Božjem, o Duhu koji stanuje u vjernicima (1 Kor 3,16; Ef 2,22; 2 Kor 6,16 itd.), što podsjeća na »vječni nasad, sveti dom Izraelu, temelj svetinje na svetinjama« u Kumranu (1 QS 8,6 s).

I nauku o opravdanju kao da nalazimo sličnu kod Pavla i kod Kumranske zajednice. Ova nauka je središnja poruka u poslanicama Galaćanima i Rimljanima i ona kao da se nalazi već u »Pravidniku zajednice«. Problem spasenja je gotovo istim terminima postavljen: osobna grešnost i božansko preodređenje, grešno stanje čovjekovo i Božja dobrota koja ga želi spasiti. U završnom himnu Pravidnika nalazimo gotovo Pavlovu nauku: »Kod Boga je moje opravdanje (mišpat!) i u njegovoj je ruci čednost moja i ispravnost srca mojega, i u pravdi Njegovoj nestat će grijeh moj. Jer s vrela znanja njegova potječe svjetlost moja i u čuda Njegova gledaju oči moje« (1 QS 11,2—4).

Poslanica Hebrejima ima tolike upadne sličnosti s Kumranom da neki misle da je pisana toj zajednici. U ovoj poslanici susrećemo Kumranski govor: govori se o »prosvjetljenju« (Hb 10,32), o Savezu, o Božjem narodu, o eshatološkoj zajednici, o izlasku, o boravku u pustinji, o vezi sa svetima, anđelima itd.

Mnoge sličnosti nalazimo i u Prvoj Petrovoj i Jakovljevoj poslanici.

Ova sličnost nas iznenađuje. Zar je istina da je onda Kumranska zajednica prva faza, pretfaza kršćanstva, da se tu rodilo kršćanstvo, da je to »kršćanstvo prije Krista?« I što mi već dvijetisuće godina pripisujemo Isusu iz Nazareta, nije li već napisano prije njegova rođenja?⁴⁸ Nekojima se čak pričinja: da je »Kumranska zajednica u pustinji, posljedica borbe i čedo uzajamne ljubavi i jednakosti, plod ljudske odluke a ne Božje objave, bliža čovjeku našega vremena od novozavjetnog božanskog spektakla«!⁴⁹

Ipak ova usporedba Kumranske zajednice i kršćanstva je korisna. Sličnosti postoje, često veoma upadne. Ali i duboke, bitne opreke između ove dvije zajednice. To su dva svijeta, dva pogleda na svijet, koji se međusobno suprotstavljaju. I svaki koji pozna povijest i teologiju Esena i evanđeosku poruku može lako otkriti bezdan koji puca između Kumrana i kršćanstva i uočiti izvornost i novost kršćanstva.

V IZVORNOST I NOVOST KRŠĆANSTVA

Dodirnut ćemo samo neke teme u kojima se jasno vidi bezdan između Kumranske zajednice i kršćanstva i novost ovoga. Iako su riječi iste, i govor nam izgleda isti, sadržaj je posve drugi, neočekivani, neslućeni u Kumranskoj zajednici.

Ivan Krstitelj

Iako se Ivan Krstitelj u svom nastupu služi gotovo istim rječnikom kao i Kumranska zajednica, ipak daje riječima novi sadržaj, otvara novo razdoblje, evanđeosko razdoblje. Ako je i pripadao zajednici — što se ne može ničim dokazati — čim se pojavljuje u javnost, govori posve novim duhom. I Kumranska zajednica se pripravlja u pustinji za eshaton. Ali kod Ivana Krstitelja, to je zahtjev trenutka, jer je Mesija već tu, on je već prisutan (Iv 1,26).

Eseni su zatvoreni krug, separatistički svijet. Prvi zahtjev koji se postavlja svakom koji želi pristupiti zajednici: mora se odijeliti od svijeta, odreći se svakog misionarenja. Naprotiv Ivan Krstitelj započinje svoje djelovanje na najprometnijoj točki na jugu, na prijelazu Jordana gdje prolazi karavanski put koji spaja Egipat s Istokom tako da njegova riječ može doprijeti do svijeta. I zaista k njemu je dolazila

⁴⁸ J. Lehmann, nav. dj., str. 115

⁴⁹ V. Tenžera, *Prilog rušenja iluzija*, Vjesnik, 8. 7. 1972, str. 13.

sva Judeja i svi stanovnici Jeruzalema (Mk 1,5). I nitko nije isključen. K njemu dolaze farizeji i saduceji, dolazi narod koji iščekuje »utjehu« izraelsku, dolaze carinici i vojnici, grešnici i pogani što je neshvatljivo za Kumransku zajednicu.

Ivan »propovijeda krštenje« (Mk 1,4). Neobični izraz, što nam jasno daje naslutiti smisao njegovog krštenja. Nije ovo obredno, dnevno krštenje koje obavljaju članovi Kumranske zajednice, nego kao opuno-moćeni Glasnik Božji najavljuje potrebu obraćenja, kao uvjet za ulazak u Kraljevstvo koje dolazi. I jer ta odluka mora biti konačna, potpuna, krštenje se podijeljuje samo jedanput. Ovo krštenje je priprava na dolazak Božjeg kraljevstva, a što u zajednici Kumranskoj ne dolazi do izražaja.

Ivan Krstitelj je samo Preteča. On najavljuje krštenje »Duhom Svetim i ognjem« koje će podijeliti Onaj koji ima božansko dostojanstvo (Mt 3,11s), kome on nije dostojan skinuti obuću, usluga najnižeg roba (Mt 3,11). Ivan ga najavljuje i zatim će nestati. »On mora rasti, a ja se umanjivati« (Iv 3,30).

Koliko je to daleko od one uskogrudnosti i povučenosti Kumranske zajednice (usp. 1 QS 1,4; 2,5—10; 5,10.15 s).

Isus Krist

Još očitije različnost i novost evangeoske poruke otkriva nam se u Isusu Kristu.

Tko pristupi Kumranskoj zajednici mora se »izdvojiti iz naselja ljudi grijeha« i krenuti u pustinju (1 QS 8,13). I farizeji i pismoznanci, tumači zakona, dijele se od am-ha arez, proklete svjetine koja ne pozna Zakona (Iv 7,49). Kumranci u svoje redove ne primaju nikoga koji je bilo kako fizički obilježen ili moralno prekršitelj zakona kao carinici i grešnici (1 QSa 2,3—9). Isus naprotiv prolazi stazama Palestine, obilazi gradove i sela, svoju aktivnost najviše usredotočuje u najprometnijem gradiću sjeverne Palestine u Kafarnaumu koji postaje njegov grad (Mt 4,13; 9,1). On prima sve. Poziva na eshatološku svoju gozbu upravo one koje Kumranska zajednica odbacuje: siromahe, hrome, uzete, slijepce (Lk 14,13 i par). On blaguje čak sa carinicima i grešnicima što sablažnjuje farizeje, a još više esene (Mk 2,13—17; Mt 21,31; Lk 7,36—50). Sam kaže: »Nisam došao da pozovem pravednike nego grešnike« (Mt 9,12s). I kad se farizeji zbunjuju, odvratim im: »Ne treba zdravima liječnik nego bolesnima« (Mt 9,11 s).

Isusov stav *prema Zakonu* je posve oprečan od stava Kumranske zajednice. Židovi nalaze Božju volju u Zakonu. Eseni još rigoroznije nego farizeji nastoje ispuniti Zakon prema tumačenju Učitelja pravednosti. Paze na legalnu čistoću, na točno opsluživanje subotnog počinka, na vlastiti kalendar. Isus isto objavljuje Zakon kao očitovanje Božje volje, ali otkriva ono najdublje u Zakonu, a to je posvemašnje predanje Božjoj volji. Ne samo da produhovljuje zapovijedi dekaloga, nego daje im u znamenitim antitezama Besjede na gori istinski najdublji smisao Zakonodavca. Time je na novo formulirana Božja volja u suprotnosti sa »starima«. Tumačenje Zakona nije kao u Kumranu vraćanje

na njegovu čistoću što je grijehom i nesposlušnošću oštećena, nego na ono što je temeljno u Zakonu, koji nije sebi svrha, nego sredstvo našeg sjedinjenja s Bogom. Isus raskida s formalizmom i legalizmom čisto vanjskog opsluživanja Zakona. »Poslušajte me svi i razumijte! Nema ništa izvan čovjeka što bi ga moglo onečistiti kad uđe u njega: nego ono što izlazi iz čovjeka, to onečisti čovjeka« (Mk 7,15).

Oslobođenje čovjeka od legalizma i ritualizma kao i krute kazuistike, u kojoj drže farizeji kao i eseni svoje, otkriva se u značenju subote. Za esene kao i farizeje *subota* je iznad svega. Nikakva potreba čovjeka, njegova životna opasnost, niti gubitak bilo kakvog dobra, ne može ga osloboditi od poštivanja subote. Isus dolazi radi toga često u konflikt s farizejima. »Ovaj čovjek ne dolazi od Boga, ne svetkuje subote« (Iv 9,16). Isus se visoko izdiže iznad farizejske kazuistike i naglašuje da je »subota stvorena radi čovjeka, a ne čovjek radi subote« (Mk 2,27). I »Sin čovječji je gospodar i subote« (Mk 2,28 par).

I Isusov stav *prema svećenstvu i Hramu* je posve drugačiji nego onaj u Kumranskoj zajednici. Kumranska zajednica je svećenička. Ima svoje svećenike (1 QS 8,1). Oni navješćuju i tumače Božju riječ i Božja djela ostvarena u povijesti spasenja (1 QS 1,18—21), daju ljudima savjete i za njih mole blagoslov od Boga (1 QS 2,1—2; 6,3—5). Naglašuju vrijednost duhovnih žrtava: trpljenja i odricanja (1 QS 9,3—5). Ona ne priznaje hramsko svećenstvo i njihove žrtve (1 QpHab 9,4s). Ali to je uvijek svećenstvo Levijevo, potomstvo Sadokovo. Ono djeluje u smislu proročke misli da se mora hramsko svećenstvo i hram očistiti (Ml 3,1—4; Jer 7). To će se ostvariti na »kraju dana«. I tada će se opet vratiti zakoniti veliki svećenik, sin Sadokov u Jeruzalem i u očišćenom hramu prinositi će žrtve Bogu mile. Isusov stav prema hramu, kultu i svećenstvu nije samo u tome da se pročisti, produhovi, omogući pristup svima i poganima, nego govori o novom Hramu i o novom bogoštovlju u tom hramu. Isus je to rekao kod izгона trgovaca iz hrama u onoj tajanstvenoj rečenici: »Razvalite ovaj hram i u tri dana opet ću ga podići!« (Iv 2,19). I ova objava ostala je učenicima tajnom do uskrsnuća kad su shvatili da je njegovo proslavljeno čovječstvo novi Hram, Očeva kuća, mjesto savršene žrtve (Hb 9—10) u kojem se obavlja kult u »Duhu i istini« (Iv 2,23; 4,25).⁵⁰

Djelovanje Isusovo je oslobođenje. On prima u zajednicu odbačene, isključene, zapostavljene i u tome se otkriva srž njegove poruke: *ljubav Očeva*. Kršćanstvo je teologija Oca nebeskoga (Harnack). Evanđelista Matej stvara već teologiju Oca. I Marko nam je sačuvao i riječ na materinskom Isusovu jeziku kojom je nazivao Oca-Abba (tatica) i tražio da ga tako i njegovi vjernici nazivaju (Mk 14,36; Lk 11,2). To je nečuveno za suvremeno židovstvo. U Kumranskim rukopisima samo se jednom Bog naziva Ocem u jednom psalmu.

I središnja poruka evanđelja: *Božje kraljevstvo* je nešto novo. U Kumranu ono se jedva i spominje. Po općem shvaćanju židovskom, izražuje neograničenu moć i autoritet Boga. I ostvaruje se prihvatanjem Zakona i točnim njegovim opsluživanjem. U Kristovoj poruci nije to

⁵⁰ Da li je Isus slijedio kalendar Kumranske zajednice kod slavljenja Vazma ili službeni kalendar, među stručnjacima se još raspravlja. Usp. J. B. Blinzler, *Der Prozess Jesu*, Regensburg 1960.

samo konačna objava sveobuhvatnog Božjeg gospodstva, nego i objava Očeve ljubavi i rušenja moći Zloga a nastupa njegovim dolaskom. Liječenje bolesnih i tjeranje zlih duhova, djela čovjekoljublja Isusova, dokaz je da je Božje kraljevstvo već prisutno na zemlji (Mt 12,28; Mk 3,27). U Kumranu se mnogo govori o zlu u svijetu, ali se ništa ne poduzima da ga se ukloni. Iščekuje se samo dan izbavljenja, a o Božjem kraljevstvu malo se govori.

Objava Božje, Očeve ljubavi u Isusovoj poruci traži i odgovor. Isus traži od svojih *ljubav prema Bogu Ocu i prema svim ljudima*, bez razlike bili vjernici ili nevjernici, dostojni naše ljubavi ili ne, prijatelji ili neprijatelji. Punina Zakona je ljubav. Ljubav Boga i bližnjega je najveća zapovijed u Zakonu, ona je »sav Zakon i Proroci« (Mt 22,36.38). Značajka je Isusova da je ove dvije zapovijedi povezao u jedno, sveo sve zapovijedi na zapovijed ljubavi i dao joj novo tumačenje u ljubavi bližnjega. Bližnji je svaki koji je potreban naše ljubavi, pa bio to i neprijatelj. Vršanjem ove ljubavi u svoj svojoj širini i obuhvatnosti postajemo »sinovi Oca nebeskoga« koji čini da njegovo sunce izlazi nad zlima i dobrima i da kiša pada pravednima i nepravednima (Mt 5,43—48). Kako je u suprotnosti ovoj ljubavi zahtjev, koji se postavlja svakome koji ulazi u zajedništvo, da mora »mrziti sve koje prezre« (1 QS 1,4), i strašna kletva koja se obnavlja na godišnjicu zakletve protiv neprijatelja: »Proklet bio ti, bez samilosti neka si u tami tvojih djela. I omražen bio ti u tmini vječite vatre. Neka te Bog ne pomiluje kad ga zazivaš i neka ti ne oprostí izmirenjem tvojih grijehova« (1 QS 2,7—9). I u paraboli Milosrdnog Samarijanca možda ima Isus u vidu Kumranske svećenike i levite — put iz Jeruzalema u Jerihon prolazi blizu Kumrana — i obadvojica kad opaze unesrećenog na putu zaobiđu ga i prođu (Lk 10, 29—37).

No vrhunac Isusove objave je *objava otajstva njegove osobe*. Pokušali su neki usporediti Isusa s Učiteljem pravednosti. Ali razlike su nepremostive. Isus Krist nije potomak Sadokov kao Učitelj pravednosti nego »sin Davidov«. Učenje Učitelja pravednosti s obzirom na Zakon, Mojsija i Božji narod je gotovo u suprotnosti s naukom Isusovom. Isus ne propovijeda neku Tajnu nauku, niti stvara od svojih učenika zatvoren krug. On putuje iz grada u grad, iz sela u selo, i svakome objavljuje radosnu vijest kraljevstva. Sam naređuje učenicima: »što vam kažem u tami, recite na svjetlu; što čujete u skrovitosti, propovijedajte na krovovima« (Mt 20,27). I nakon svog uskrsnuća šalje svoje učenike svim narodima da sve učine Isusovim učenicima (Mt 28,19), da budu njegovi svjedoci do na kraj zemlje (Dj 1,8).

Temeljna je razlika na dostojanstvu same osobe. Nijedan Kumranski tekst ne naziva Učitelja pravednosti obećanim Mesijom, niti mu pridaje mesijanske naslove. Isus iz Nazareta se objavljuje da je Danielov »*Sin čovječji*«, *Mesija*, *Spasitelj svijeta*, *Svjetlo svijeta* itd. Svi jest svoga mesijanskog poslanja otkriva na početku svog djelovanja. To jasno kaže ženi Samarijanki na Jakovljevu zdencu (Iv 4,25s).

U svojim hvalospjevima, remek djelu religioznosti, Učitelj pravednosti priznaje pred Bogom svoju krivnju, svoj grijeh, priznaje da je gradnja sramote, izvor nečistoće, peć opaćine, zgrada grijeha (1 QH 1,22 s; 4,29—35; 17,19). U Isusovim ustima nikad nećemo naći nešto

slično. *Svjestan je svoje bezgrešnosti* i da ne može zgriješiti. Stoga postavlja pitanje protivnicima: »Tko će mi od vas dokazati neki grijeh?« (Iv 8,46).

Učitelj pravednosti svjestan je da je samo stvorenje, iz gliba i vode. Isus Krist je *svjestan da je Božji Sin*, da je jedno s Ocem, da je pravi Bog. Kad govori o Ocu nikad ne govori »naš Otac«, već »moj Otac« i »Vaš Otac«, da već tako izrazi neizmjernu razliku odnosa između Oca i njega te svih ostalih. Sebi prisvaja božanska svojstva, božansku narav i djelovanje. On je veći od Salomona (Mt 12,42), veći od Mojsija (Iv 1,17), gospodar subote (Mt 12,8). On ima vlast opraštati grijehe, ozdravljati bolesne. Gospodar je života i smrti. Jednom riječju stvara čudesa nad živom i neživom prirodom. Svečano će pod zakletvom na sudu očitovati da je Krist, Sin živoga Boga. I to će biti glavni razlog njegove smrti (Mk 14,61—64 i par.)

Nigdje se ne govori u Kumranskim tekstovima o *otkupiteljskoj smrti* Učitelja istine. Postaju gotovo smiješni oni koji pokušavaju to nekim nepotpunim tekstovima dokazati. Otkupljenje ne ulazi u njihovu teologiju. U tome se ne razlikuju Eseni od farizeja. Smatraju da mogu svojim vlastitim silama i svojom voljom ostvariti spasenje i otkupljenje i to vršenjem Zakona. A temeljno otajstvo kršćanstva je pashalni misterij: smrt Isusova, otkupiteljska smrt, koja može zvučiti Židovima sablazn, poganima ludost, ali za pozvane je »Božja sila i Božja mudrost« (1 Kor 1,23 s).

Konačno Isus je *štovan* od svojih učenika *kao Gospodin i Bog*. I ova vjera nije nastala pod utjecajem helenističkog kulta careva koju bi apostol Pavao kao nešto novo, tuđe unio u kršćanstvo koje bi štvalo Isusa samo kao proroka, Slugu Jahvina ili Mesiju za Izraela, a samo pod utjecajem Pavlovim postao bi Bog, vječna Riječ, Otkupitelj cijelog čovječanstva. Ne, Pavao se oštro bori protiv težnja koje bi dijelili Isusa čistog čovjeka i Krista proslavljenog. Naglašuje identitet Raspetog i Uskrslog Krista (1 Kor 12,3; usp. 8,5). Isusa iz Nazareta priznaju i časte njegovi učenici svojim Gospodinom i Bogom. Na vjeri u Krista Boga temelji se kršćanstvo. To je vjera Petrova (Mt 16,16; Iv 6,69), to je vjera učenika (usp. Iv 19,28). Bez te vjere kršćanstvo ostaje neprotumačivo. Pokušaj da se nešto slično nađe u Kumranskoj zajednici glede Učitelja pravednosti, pokazalo se odviše naivno, neznanstveno, beztemeljno. Učitelj pravednosti je podporanj vjere, tumač nadahnuti Zakona Mojsijevog ali ne predmet vjere kao Isus Krist.⁵¹

Prva kršćanska zajednica u Jeruzalemu

Možda ima neke izvanjske sličnosti a posebno zajedništvo dobara (Dj 2,44). Ipak posvema drugi duh struji ovom zajednicom, i ona se očituje kao sveta, duhovska, Kristova zajednica.

Ona nije zatvorena zajednica, već otvorena svima bez razlike. To se očituje odmah kod prvog njenog javnog očitovanja na Duhove (Dj 25—11). U njoj se ravnopravno prihvaćaju i svećenici (Dj 6,7) i farizeji

51 A. Skrinjar, nav. čl. 94.

(Dj 15,8), Židovi palestinski i helenisti (Dj 6,1), domaći i stranci (Dj 8,26—40), Samarijanci (Dj 8,4—8) i pogani (Dj 10; 11). Pogani nisu obvezatni na opsluživanje Zakona (Dj 15) što je temelj u Kumranskoj zajednici.

Ona je *hierarhijski uređena*. Službe u njoj dolaze »odozgo« i nezbrisive su. (Ef 4,11 s). Svaka služba mora biti služenje braći. To je neshvatljivo u Kumranskoj zajednici gdje su točno poredani članovi u »poretku koji odgovara duhu pojedinca, jedni za drugima«, najprije svećenici, pa leviti, pa ostali narod jedni za drugim po tisućama, stotnijama, pedesetinama i desetinama (1 QS 2,19—23). U kršćanskoj zajednici je vlast služenja i poredak je ljubavi (1 Kor 12). Da uvidimo ovu razliku dodatno je usporediti *Pravilnik zajednice* (1 QS i 1 QSa) i *Pravilnik kršćanske zajednice* u Mt 18.

Ona je *duhovska zajednica*. I u Kumranu se govori o duhu svetom koji jača pojedinca od zavođenja zlog duha (1 QS 2,21s; 4,23—26) i utvrđuje ga u Božjem duhu (1 GH 7,6s; 16,11). U Crkvi Božjoj Duh Sveti je znak eshatološke stvarnosti, ostvarenja proroštva i znak da je Božje kraljevstvo već prisutno (Dj 2,14—21). I Duh Sveti je Duh Isusa Krista, Proslavljenog Mesije kojeg je obećao i poslao (Iv 6,23). Ona je zato Hram Duha Svetoga i u njoj se može prinositi pravi kult u »Duhu i Istini« (Iv 4,5; 4,23; 1 Pt 2,5).

Ona je *eshatološka zajednica*. To je i Kumranska zajednica. Ali dok se Kumranska zajednica još u adventu i čeka »kraj dana« i dolazak dvojice Mesija, Mesiju Kralja i Mesiju svećenika (1 QS 9,11; 1 QSa 1,4; CD 14,19; 20,1), dotle je Božja Crkva svijesna da je Mesija došao i ostvario djelo spasenja, i da je ona zajednica Isusa Krista. Crkva je prešla eshatološku granicu vremena. Ulaskom Isusovim nastaje novo vrijeme koje ide svome slavnom svršetku dolaskom Proslavljenog Krista. I tu je novost i bitna razlika između Božje Crkve s jedne strane, i Židovstva i Kumranske zajednice.

Ona je sveta i posvećuje svakog koji ulazi Kristovom milošću. Za ulazak u ovaj milosni prostor ne traži se drugo nego vjera u Isusa Krista, priznanje njegovo kao Kyriosa, Gospodina i Boga, i krštenje »Duhom Svetim i ognjem« (Mt 3,11). Ovo krštenje nije neko obredno čišćenje tijela nego daje »oproštenje grijeha« (Dj 2,38) i darove Duha (Dj 8,15—17; 19,6). Središnji kult je »lomljenje kruha« (Dj 2,42—46; 20,7—11), euharistijsko slavlje. Ali to je nešto posve drugo nego svećenički blagoslov nad kruhom i vinom u Kumranu. Ovdje imamo prisutnost, zajedništvo s Gospodinom, eshatološko slavlje (Dj 2,46), zajedništvo s Gospodinom i zajedništvo međusobno u Gospodinu »dok ne dođe« (1 Kor 11,26). To je istinsko zajedništvo novog i vječnog Saveza koje ne odgovara onom u Kumranu. Kumranska zajednica se smatra Novim i vječnim savezom samo u toliko što daje novu interpretaciju Sinajskog saveza. To je obnovljeni i novim duhom zadojeni Sinajski Savez, Mojsijev savez, dok ovdje imamo stvarno Novi savez sklopljen u krvi otkupiteljskoj Kristovoj koji se neprestano ponazočuje, učvršćuje i obnavlja u euharistijskoj gozbi.

Prva zajednica je zajednica Duha Svetoga, svjedok Isusa Krista u Jeruzalemu, u čitavoj Judeji, u Samariji i sve do kraja zemlje (Dj 1,8). Duh Sveti, kojeg je Uskrsli poslao, stvara jedinstvo i nadnaravno brat-

stvo u ovoj zajednici, on joj podiže njene upravitelje, apostole, i proroke, prezbitere i đakone. Taj isti Duh daje snagu za junačka i herojska djela, radost u patnjama (Dj 5,41) i spremnost odreći se svega i slijediti Krista.

Ivan Evanđelista

Karakteristika je četvrtog evanđelja i ivanovskog korpusa dualizam značajan i za Kumransku zajednicu. I ovdje kao i tamo radi se o monoteističkom, etičkom i eshatološkom dualizmu. Ipak i u tome je duboka i temeljna razlika između Ivana i Kumrana. Kod Ivana pobjeda je već tu, pobjeda svjetla nad tamom, pobjeda istine nad laži ulaskom Isusa Krista u našu povijest i u ovaj kozmos.« Već je knez ovoga svijeta (u Kumranu Belial) pobijeđen« (Iv 16,11). Na zemlji se vode još pojedinačne borbe, zadnji okršaji, ali pobjednik je već u slavi sa svojim biranim četama kojih se broj neprestano povećava.

Još nešto što je nečuveno za Kumransku zajednicu: U Isusu iz Nazareta Ivan prepoznaje Mesiju o kome je Mojsije pisao u Zakonu i Proroci također (Iv 1,41), koga priznaje svojim Gospodinom i Bogom, »po kome je sve postalo i ništa što je postalo nije bez njega postalo« (1,3) i on svjedoči o njegovoj slavi, koja pripada Njemu kao Jedino rođencu Očevu (1,17) po kome nam je milost i istina (1,3). Isus Krist je za njega Istina, Put, Život (14,6). Sve ono što traži, za čim žudi Kumranska zajednica to on u Isusu posjeduje.

I još jedna karakteristika Ivanova koja ga izdiže nad Kumranskom zajednicom, a to je apoteoza bratske ljubavi. Božju Ljubav je promatrao u Kristu. To mu omogućuje da dade najpotpuniju i jedinu definiciju Boga, i ta je: »Bog je Ljubav« (Iv 4,8.16). I samo onaj koji ljubi »od Boga je rođen i poznaje Boga« (Iv 4,7), »Tko ostaje u ljubavi, ostaje u Bogu i Bog unjemu« (1 Iv 4,16).

Apostol Pavao

Uza sve sličnosti izričaja i tema neizmijerna je razlika između Pavlovih poslanica i Kumranskih tekstova. Iako riječi jednako zvuče kao otajstvo, »tijelo«, opravdanje itd., sadržaj je posvema drugi.

»*Otajstvo*« u Kumranskim tekstovima označuje novo, savršenije, objavljeno tumačenje Zakona. Kod Pavla to je duboka stvarnost, neizrecivi, nedokučivi, neočekivani događaj, »tajna koja je bila sakrivena kroz vjekove i pokoljenja, a koja je sada objavljena njegovim svetima ... i koja glasi: Krist, nada slave, jest među nama« (Kol 1,26—27). To je tajna Kristova, Vazmeno otajstvo, događaj Krista.

I »*tijelo*« i »*püt*« zvuči jednako. Samo kod Pavla »*tijelo*« je već otkupljeno i ono pripada Gospodinu (1 Kor 6,13), određeno da se pridruži Proslavljenom Kristu za vječnu slavu.

I *nauka o opravdanju*, iako zvuči slično, kod Pavla znači nešto posve drugo. Opravdanje kod Kumranaca je slično kao i kod Farizeja. Oni smatraju da je čovjek dostatan da dade odgovor Gospodinu i da se može opravdati svojom voljom točnim vršenjem Zakona kako ga

osvjetljuje Učitelj pravednosti. U ovoj teologiji spasenja vezanoj uz Zakon nema mjesta Pavlovo opravdanje. I mjesto u Pravilniku zajednice (1 QS 11,2) koji neki pokušavaju prevesti s »opravdanje« ne odgovara, jer tu se nalazi mišpat-sud, a ta riječ ne znači nikada »opravdanje« u Pavlovom smislu. Kod Pavla opravdanje je samo po vjeri u Isusa Krista. »Ne opravdava vršenje Zakona, nego samo vjera u Isusa Krista« (Gl 2,16; Rm 3,20).

Stav Pavlov *prema Zakonu* je heretički u očima Kumranaca. Zakon je posvema kod njega relativiziran. On je samo pedagog-vodič u Krista (Gl 3,24). Krist nas je oslobodio od ropstva Zakona. Kršćanin je »slobodan od Zakona... koji nas je držao u ropstvu« (Rm 7,6), nije više »zatvoren u tamnici Zakona...« (Rm 7,6).

Sveti Pavao ne pozna onu zatvorenost i odcjepljenje od svijeta. Krist je donio slobodu, on je ušao u ovaj svijet i želi ga posvetiti. Na svakom retku Pavlovih poslanica osjeća se širina. Nastupilo je nešto posve novo s Kristom. »Nema više ni Židova, ni Grka, nema više ni roba ni slobodnjaka; nema više ni muškog ni ženskog, jer ste svi samo jedno u Kristu Isusu« (Gl 3,27 s). »Braćo, sve što je istinito, što je dično, što je pravedno, što je nevino, što je ljubezno, što je na dobru glasu, i sve što je kreposno i hvalevrijedno, to neka bude sadržaj vaših misli« (Fil 4,8).

Što posebno dijeli Pavla od Kumranske zajednice, to je njegova *vjera u Krista Otkupitelja*. Živa vjera u Krista Boga, koju je u njegovu srcu zapalio sam Gospodin na putu u Damask, i koja se nikad nije ugasila (Dj 9). Zahvalno za taj dar piše u svom zadnjem pismu: »Znam kome sam vjerovao« (2 Tm 1,12). »Mi imamo jednoga Boga, Oca, od koga sve dolazi, i za koga smo mi određeni, i jednoga Gospodina, Isusa Krista, po kome je sve, i po kome smo također i mi« (1 Kor 8,6). »Sve je stvoreno po njemu i za njega« (Kol 1,16). »On je savršena slika Boga nevidljivoga, prvorođenac svega stvorenja, jer je u njemu sve stvoreno, što je na nebu i na zemlji« (Kol 1,15 l). »U njemu stanuje utjelovljena sva punina božanstva« (Kol 2,9). U njemu je sakriveno »sve blago mudrosti i znanja« (Rm 2,20). »U njemu imamo otkupljenje po njegovoj krvi, oprostjenje grijeha, po njegovoj bogatoj milosti« (Ef 1,7). To je Tajna jedina stvaranja, veliko Otajstvo: »staviti pod jednu Glavu, Krista, sve, što postoji na nebu i na zemlji« (Ef 1,9 s). I ovu tajnu Apostol objavljuje svima: Isus Krist je Bog naš, Spasitelj. Sebe smatra nevrijednim te milosti, »nedonošče« (1 Kor 15,8), »najmanji među apostolima: nevrijedan da se i zove apostolom, jer je progonio Crkvu Božju« (1 Kor 15,9). Ali milošću Božjom postao je ono što jest (1 Kor 15,10).

I idolopoklonstvo što se u Starom zavjetu i kod Kumranaca suprostavlja Jahvi, kod Pavla se suprostavlja i Isusu Kristu. Odatle poziv da se klone idoloklonstva. Jer idoli su ništa; Krist je sve (1 Kor 10,14—22).

I *vjera u Duha Svetoga* kod Pavla je drugo nego kod Esena. Istina i Kumranci govore o Božjem duhu, o Svetom duhu, ali to je proročki duh, životvorni duh Božji, To još nije utješna Objava Novoga zavjeta: Treća božanska Osoba. Pavao zna za djelovanje Duha Svetoga, zna da je to Duh Kristov, obećan i koji djeluje u Crkvi, i u svakom vjerniku.

Duh Sveti, božanska Osoba. »Ne znate li, da ste Hram Božji, i da Duh Božji stanuje u vama?« (1 Kor 1,16). Zvuči slično kao u Kumranskim spisima, ali kolika je razlika! »Ako netko nema Kristova Duha, on ne pripada Kristu« (Rm 8,9). »Svi su oni, koje vodi Kristov Duh, sinovi Božji« (Rm 8,14). U njemu i s njim vičemo: Abba-Oče! (Rm 8,5). »I onaj, koji uskrisi Krista Isusa od mrtvih, oživjet će i vaša smrtna tjelesa posredovanjem svoga Duha, koji stanuje u vama« (Rm 8,11).

Slični govor, jednaki izričaji, a kakva razlika, koji sadržaj novi, utješni, radosni.

Još jedno pitanje

Kako protumačiti šutnju u evanđeljima o Kumranskoj zajednici? Pogotovo što evanđelja stavljaju djelovanje Ivana Krstitelja u neposrednu blizinu Kumranske nastanbine i sam Isus Krist tu počima svoje mesijansko djelovanje.

Šutnju možemo shvatiti iz jednostavnog razloga, što Kumranska zajednica stvara zatvoreni svijet, ili što ih evanđelisti poistovjećuju s farizejima koji su legalisti i ritualisti kao i oni, ili što su evanđelja pisana kad je Kumranska zajednica već bila zbrisana i nestala iz povijesti. Možemo ipak utvrditi neke aluzije na Kumrance u nekim dijelovima evanđelja. Danas mnogi vide da Isus u svom govoru na gori aludira na Kumrance u poznate četiri antiteze: »Čuli ste da je rečeno starima...« (Mt 5,48). U Zakonu se ne nalazi izrično što Gospodin suprostavlja i stoga se s pravom misli da se tu misli na Kumransku zajednicu i njeno tumačenje Zakona. Vjerojatno misli Gospodin na Esene kad kaže: »Jao vama, učitelji Zakona! Vi ste odnijeli ključ spoznanja! Vi sami ne uđoste, a onima koji htjedoše da uđu, zapriječiste« (Lk 11,52).

Možda je bio i neki Kumranac koji je pristupio Gospodinu i zapitao ga da ga kuša: »Učitelju, što moram činiti, da baštinitim život vječni?« I Gospodin mu odgovori: »Ljubi Gospodina Boga svoga svim srcem svojim..., a bližnjega svoga kao samoga sebe!« Ali on da se opravda, zapita Isusa: A tko je moj bližnji?«. I Isus mu ispriča priču o milosrdnom Samarijancu, u kojoj dolaze svećenik i levit koji sačinjavaju temelj i značajku Kumranske zajednice, kao ljudi nemilosrdni prema svakome koji ne pripada njima (Lk 10,25—37).

Vjerojatno je i Esen i onaj književnik koji upita Isusa: »Koja je prva od svih zapovijedi?« I kad je Isus naglasio zapovijed ljubavi, ovaj mu odgovori: »Dobro, zaista, učitelju, kažeš. On je jedini i nema drugoga osim njega. Njega ljubiti svim srcem, svim razumom i svom snagom, a svog bližnjega kao sama sebe, to više vrijedi nego sve paljenice i druge žrtve... Videći da je pametno odgovorio, reče mu Isus: Nisi daleko od Kraljevstva besekog« (Mk 12,28—34).

Zaista, članovi Kumranske zajednice, koji su se proučavanjem Svetog pisma, molitvom, mrtvenjem pripremali na dolazak Spasiteljev, nisu bili daleko od Kraljevstva Božjega. Djela apostolska izvješćuju: »i mnogi svećenici prihvatili su vjeru« (Dj 6,7). Sigurno se tu radi o Kumranskim svećenicima ili njihovim pristalicama. Službeno hramsko svećenstvo ostalo je uporno protiv Isusa Krista i kršćanstva.

Nakon uništenja njihove središnje zgrade, mnogi su se raspršili po Maloj Aziji i drugdje, kako svjedoči Flavije Josip. Mnogi su prihvatili kršćanstvo. I njihove riječi i misli obogatile su se novim sadržajem i dobili svoju puninu u novozavjetnim spisima, kao i u spisima prvih apostolskih pisaca.

Zaključak

Otkriće Kumranskih rukopisa je bez sumnje veoma važno i korisno za bolje poznavanje povijesnog razdoblja u kojem se pojavljuje kršćanstvo i za poznavanje samog Novog zavjeta. Ovo otkriće nam osvjetljuje veoma važno razdoblje u povijesti čovječanstva, a koje je bilo dosta zasjenjeno. Ono nam osvjetljuje mnoge praznine, posebno osvjetljuje nam društvenu, duhovnu, religioznu, političku sredinu i njene pokrete i strujanja u koje je palo Božje sjeme, u kojoj je Riječ tijelom postala. Ono nam je od velike koristi za tekstualnu, povijesnu i literarnu kritiku Starog i posebno Novog zavjeta. Oni nam osvjetljuju povijesnu i religioznu sredinu evanđeoskog propovijedanja, omogućuju nam da bolje shvatimo izričaje, načine govora u novozavjetnim spisima,

Ovo otkriće je porušilo mit oko djela Pavlovih i Ivanovih. Kroz zadnja dva stoljeća razne liberalne, racionalističke škole tražili su po Aziji i po Grčkoj izvore njihove nauke. Pretražili su sva filozofska strujanja Indije, Perzije, Egipta, Male Azije i Grčke. Knjige i knjige su napisane o sličnosti Pavlove i Ivanove misli s iranizmom, mandeizmom, hermetizmom, platonizmom, helenističkim misterijima... Ovo otkriće ruši takve snove i maštanja. Ivanova i Pavlova nauka i misao ima svoj izvor na Palestinskom tlu Isusova vremena. To je danas nepobitna činjenica.

Kad su se pojavili prvi tekstovi u naučnom svijetu, neki su se požurili i vidjeli u njima oruđe kojima se može pokopati kršćanstvo. Već su pisana posmrtna slova jednoj legendi, iluziji, ideologiji, to jest kršćanstvu. Naprotiv ova otkrića su još jače osvjetlila kršćansku istinu i povijesni događaj kršćanstva i njenog Utemeljitelja. Isus Krist je povijesna ličnost a ne neka legenda, izmišljotina, mit. I ovo otkriće nam je još snažnije osvjetlilo sa svoje strane novost i izvornost kršćanstva.

Uza svu sličnost riječi, slika, ideja između Kumranske zajednice i kršćanstva, danas nijedan ozbiljan povijesničar i arheolog, nijedan egzeget i teolog, judaist i kršćanin ne može govoriti o nekom »pretkršćanstvu« u Kumranu, o porijeklu kršćanstva u Kumranskoj zajednici, o prestanku apsolutne izvornosti kršćanstva. Otkriće još jasnije potvrđuje izvornost i novost Isusove poruke. Kumranska zajednica i kršćanstvo su dva različita svijeta, dvije paralelne pojave. I sličnost se temelji na zajedničkoj Objavi. Kršćanstvo se ne odnosi prema Kumranu kao dijete prema majci nego kao djeca ili potomci koji imaju zajednički korjen, a to je Sveto pismo Staroga zavjeta. Autori i Kumranskih rukopisa i novozavjetnih tekstova su hebreji, vični istim izrazima i pojmovima, prožeti istim težnjama i idejama koje je starozavjetna Objava obilato posijala po plodnom tlu izabranog naroda. I ova Objava starozavjetna doseže jedno zamjerno proljeće i rascvat u Kumranskoj zajednici i tako i ona na svoj način pripravlja Jahvine »siromahe« na dolazak Mesije.

Kumranska zajednica otkriva nam se kao zatvoreni svijet, askeza pokornika, svijet uronjen u studij Mojsijeva Zakona, vezan raznim propisima i obredima, svijet legalizma, ritualizma sličan farizejima iz evanđelja. Kršćanstvo nam u toj pozadini još snažnije odskače i otkriva nam svoju novost: a to je sloboda djece Božje, sloboda koja se temelji na Božjoj ljubavi i koju treba ostvariti. I ono što je uistinu novost i apsolutno izvorno u kršćanstvu jest: »I Riječ je tijelom postala« (Iv 1,14), Misterij Isusa Krista koji nam se otvara u punini u Pashalnom misteriju. Kršćanstvo je novo svjetlo koje prima svjetlost od Istinitog Svjetla koje rasvjetljuje svakog čovjeka. I »Svjetlo svijetli u tami, i tama ga ne može utrnuti« (Iv 1,4 s).

»Ljudi nerado odustaju od onog što im na ovaj ili onaj način pomaže živjeti, a povijest je dokazala da istina poput zraka nije nužna.«⁵² A ipak istina je nužna, potrebnija od zraka. Ona donosi samo istinsku spoznaju i istinsku slobodu (Iv 8,32). I to samo Istina, Božja Riječ koja je u punini vremena tijelom postala. Ne apstraktna, filozofska istina kojih ima mnogo, niti neka ideologija kojih ima mnogo, nego Istina utjelovljena donosi nam milost, svjetlo, slobodu, spasenje.

52 V. Tenžera, nav. čl. *Vjesnik*, 8. 7. 1972, str. 13.